

BÖLÜM 1

*'Memleketinden ve akrabanın yanından,
ve babanın evinden, sana göstereceğim memlekete git;
seni büyük millet edeceğim,
ve seni mübarek kılacağım,
ve senin adını büyük edeceğim;
ve bereket ol;
ve seni mübarek kılanları mübarek kılacağım,
ve sana lanet edene lanet edeceğim,
ve yeryüzünün bütün kabileleri sende mübarek olacaktır.'*
(Tevrat, Tekvin 12; Bap 12; 3-4)

Giriş

Kürt-İsrail ilişkileri, yeni bir ilişki değil. Bu ilişki İsrail devletinin kuruluşundan buyana var. Kürt sorunu bağlamında zaman zaman gündeme getiriliyor. Bu gündem, Kürt ve Yahudi düşmanları tarafından yaratılıyor. Amaç ise; Kürtlere karşı yeni bir İslami cephe açmak ve İsrail'i bu ilişkiden caydırmak. İsrail'in Türkiye ve İran ile ilişkileri, Kürt-İsrail rabitasını zaman zaman kesintiye uğratıyor. Kürt ve Yahudi halkının sağduyulu kesimleri, bu olumsuz şartlara rağmen bu rabitanın devamlılığını sağlayabiliyor.

Kürtler ile Yahudiler, adeta bir elamanın iki yarısı gibi. Tarihileri bir birine çok yakın. Her iki halktan insanlar, binlerce yıl iç içe yaşadı. Gelenekleri, görenekleri birbirine çok benziyor.

Her iki halkın ortak atası, Hz. İbrahim dir. Hz. İbrahim'in soyundan gelenlere Ben-i İsrail yani İsrailoğulları denilir. İsrailoğulları, tarihin her döneminde Kürtlere yakın olmuşlardır. Bugünde yakındırlar. Kürt aleminin hayallerini süsleyen bağımsız bir Kürt devletinin inşası için her türlü yardıma hazırlar. İşte bu yardımlar, Kürt düşmanlarının uykularını kaçırıyor. Bundan dolayı, bu rabita zaman zaman menfi anlamda gündeme getiriliyor.

Kürt-Yahudi İlişkileri

Kürt-İsrail ilişkilerinin temeli, Kürt-Yahudi ilişkilerine dayanıyor. Bu ilişki, yaklaşık kırk asır öncesine dayanıyor. Kassit Kürtlerinin hakim olduğu Harran'da yaşayan Hz. İbrahim, belki de bu ilişkinin ilk basamağını oluşturdu. Hz. İbrahim, M.Ö 1800 yıllarında Tanrının isteği üzerine baba ocağı Harran'ı terk ederek, vaadedilmiş topraklara göç eder.^{1[1]} Hz. İbrahim, Harran'ı terk etmesine rağmen Kürdistan ile ilişkileri kopmaz. Bunun en iyi örneği, kendisinden sonra neslini

^{1[1]} Tevrat, Tekvin, 12: 2.

devam ettirecek olan oğlu ve torunlarını baba ocağı Kürdistan'da yaşayan akrabalarının kızlarıyla evlendirmesidir.

Eski Ahit bu olayı şöyle aktarır: 'Ve göklerin Tanrısı ve yerin Tanrısı Rabbin hakkı için sana yemin verdiririm ki, içinde oturmakta olduğum Kenanlıların kızlarından oğluna kadın almayacaksın; fakat benim memleketime ve akrabama gideceksin ve oğlum İshak için bir kadın alacaksın.'^{2[2]} İshak'ın oğlu Yakup nam-ı diğer İsrail'de kendine eş olarak dayısının kızını seçer. Akraba evliliği geleneği, günümüzde de gerek Kürtler arasında, gerekse Yahudiler arasında devam etmekte. Hz. İbrahim, akraba evliliği geleneği ile baba ocağı ile ilişkilerini sürdürmüştür.

Yakup ile tarih sahnesine çıkan İsrailoğulları, Yusuf ile akraba evliliği geleneğini bozdular. Bu da İsrailoğulları'nın Kürdistan ile ilişkilerin kopmasına neden olur.

Mısır'da Firavun'un sarayından bir kızla evlenen Yusuf, İsrailoğulları'nı Kenan ve Mısır diyarında büyük bir güç yaptı. İsrailoğullarının hızla çoğalması ve Mısır'da güçlenmeleri Firavunu korkutu. Firavun İsrailoğulları'na yönelerek, katliamlara başladı. Bu katliamlardan kurtulan Musa peygamber, Yusuf'tan sonra Hz. İbrahim'in soyunu sürdürerek, İsrailoğulları'nı Mısırlıların esaretinden kurtardı.

Kitabı Mukaddes bu olaya şöyle yer verir: 'Ve vaki oldu ki, o çok günler geçerken, Mısır kralı öldü ve İsrailoğulları kölelik sebebinden onların figanı Tanrı'ya çıktı. Ve Tanrı onların iniltilerini işitti ve Tanrı İbrahim ile, İshak ile ve Yakub ile olan ahdini hatırladı. Ve Tanrı İsrailoğullarını gördü ve Allaha malum oldu.'^{3[3]}

'... Tanrı onu çalının ortasından çağırıp dedi: Musa, Musa! Ve O: İşte ben, dedi. Ve dedi: Buraya yaklaşma; çarıklarını ayaklarından çıkar, çünkü üzerinde durduğun yer mukaddes topraktır. Ve dedi: Ben babanın Tanrısı, İbrahim'in Tanrısı, İshak'ın Tanrısı, ve Yakubun Tanrısıyım. ...Ve Rab dedi: gerçekten Mısır'da olan kavmimin sıkıntısını gördüm ve angarya memurlarının yüzünden onların feryadını işittim; çünkü onların acılarını bilirim ve onları Mısırlıların elinden kurtarmak için, onları o diyardan iyi ve geniş bir diyara. ...Ve şimdi gel ve benim kavmimi, İsrailoğullarını, Mısır'dan çıkarmak için seni Firavuna göndereyim...'^{4[4]}

Asur İmparatoru Sargon, M.Ö 722'de İsrail Krallığı'nın başkenti Samari'yi ele geçirince halkın bir kısmını sürgüne gönderiyor. Sürgüne gönderilen Yahudilerin birçoğu Kürtlerin yaşadığı bölgeye getirilince sekiz asır boyunca kopuk olan Kürt-Yahudi ilişkileri yeniden başlamış oldu.^{5[5]}

Yahudi Ülkesi, 2. kez M.Ö 586'da Babil İmparatoru Nebukadnezar'ın saldırılarına maruz kalmıştı. Bu saldırılar neticesinde ülkeleri Judea Krallığı'nı kaybeden Yahudiler, bu kez de Babil ordusu tarafından sürgüne gönderilmişti. Birçoğu Kürdistan ve yakın bölgelere sürülen binlerce Yahudi, burda onlarca yıl kaldı.

Kürt-Yahudi ilişkileri, M. Ö. 530 dolaylarında Mado-Pars Kralı Korş'un Yahudileri Babil esaretinden kurtarmasıyla daha da perçinleşti. Korş ele geçirdiği topraklarda birkaç ay kalıp dinsel toleransı hayata geçirir. Kendisine yardım eden Babil halkının yanısıra Yahudileri de ödüllendirir. Buna göre; Yahudilerin Babil sürgünü sona ermiş ve yurtlarına geri dönmeleri sağlanmış, Kudüs'ün ve kutsal tapınağın yeniden inşasında yardım edilmiş, Nebukadnezar'ın Yahudilerden alıp Babil tapınaklarına dağıttığı altın ve gümüşten olan kutsal eşyalar da geri verilmiştir.^{6[6]}

^{2[2]} Tevrat, Tekvin; Bap 24; 3, 4, 5.

^{3[3]} Tevrat, Çıkış; Bap 23; 24, 255.

^{4[4]} Tevrat, Çıkış; Bap 5; 5, 11.

^{5[5]} Bertrand Russel, Batı Felsefesi Tarihi, İstanbul, Say Yayınları, Çeviri: Muammer Sencer, 1983, s. 306.

^{6[6]} Zanaide A. Ragozin, age, s. 37.

Kürdistan'da kalmayı tercih eden Hahamlar, Zerdeşt inancının diğer dinlere karşı hoşgörülü özelliklerinden yararlanarak, Yahudiliği yaymaya çalıştılar. Hahamların bu faaliyetleri yaklaşık beş asır sonra meyvesini vermeye başladı. Bu olaydan sonra, Kürtlere yakınlık duyan Yahudilerin bir kısmı Kürdistan'da kalıcı oldular.

Hz. İbrahim'in Kürdistan'daki Yaşamı

Hz. İbrahim, Yahudi kutsal kitaplarına göre, M.Ö. 2000 yıllarında Kuzey Kürdistan'ın Harran (Urfa) bölgesinde dünyaya geldi.

İhsan Nuri, Hz. İbrahim'in doğum tarihini 2000 ile 1500 arası olduğunu iddia eder ve şunları ekler; Hz. İbrahim 195 ya da 175 yıl yaşamıştır. Diğer yandan Tevrat'ta Kassitilerden bahsedildiğini görmekteyiz. Yani Tevrat'taki Kuş'un oğlu Nemrut, Kassitlerin kralıdır. Babil'in kurulmasıyla Kassitlerin Babil'i alması arasındaki tarih yakınlığı gözönüne alındığında Kassit krallarından Cemşid ile Nemrud arasında bir benzerlik görülmektedir.

Tevrat'a göre babasının adı Terah'dır. Terah, Keldanilerin kenti Ur'dan Harran bölgesine göçetti. (Eski Aramice'de 'şehir'anlamına gelen Ur, kimi yorumlara göre Urfa, kimi yorumlara göre Güney Mezopotamya'daki Ur kentidir.) Burada dünyaya gelen Hz. İbrahim, tek tanrıya inanan insanların ilk atasıdır. Yahudi inancına göre yaratılıştan sonra 1948 (M. Ö. 1812) yılında doğmuştur. Putlara karşı oluşu ile bilinen bir peygamberdir. Tevrat'ın Tekvin Bölümü'nde belirtildiği gibi: Terah'ın oğlu olan Avraam'dan** (İbrahim) evvel Nuh Peygamber'e kadar 10 nesil, Nuh'tan Adem'e kadar gene 10 nesil yer almıştır. Önceleri adı 'yüce baba' anlamına gelen Abraham veya Avraam olarak anılmaya başlamıştır.^{7[7]}

Terah'ın ölümünden sonra Tanrı, 75 yaşına gelen Hz. İbrahim'e kendisine göstereceği ülkeye -Kenan topraklarına- yerleşmesini buyurdu ve onu büyük bir ulus yapacağını ve mübarek kıldığını söyledi.^{8[8]} Abraham, karısı Sara ve yeğeni Lut ile birlikte Kenan'a göçtü. Burada bir süre kaldıktan sonra kıtlık nedeniyle Mısır'a gitti.^{9[9]}

Abraham burada eşini (Firavun'dan korumak için) 'kızkardeşi' diye tanıttı. Fakat Firavun gerçeği öğrenince, Abraham'ın topluluğunu ülkeden gönderdi. Kenan topraklarına döndüklerinde Abraham ile yeğeni Lut'un çobanlarının arasındaki münakaşa sonucu Lut, Abraham'dan ayrılarak Sodom'a kadar uzanan Yarden topraklarına; Abraham ise Hebron yolundaki ovalara yerleşti. Abraham, Elam Kralı Keddarlaomer'in Sodom ve Gamora krallarını yenmesi ile esir düşen Lut'u Emori prensleri ile ittifak yaparak kurtardı.^{10[10]}

Abraham'ın Sara'dan çocuğu olmuyordu. Saray bu durumda cariyesi Agar'ı (Hacer) Abraham'a 2. bir eş olarak verdi. Agar, Abraham'a Yişmael (İsmail) adlı bir çocuk doğurdu. Abraham, 99 yaşındayken (insan kılığında üç meleğin) müjdelenmesiyle Sara'nın çocuk sahibi olacağını öğrendi. Abraham, Yişmael'in 13 yaşında olduğu bu tarihte tüm halkı ile birlikte 'Brit-Mila' (sünnet) oldu. Bu, Tanrı ve Abraham'ın kavmi arasında ebedi bir antlaşmadır. Saray'nın adı da Sara (prens) olarak değişti. Abraham 100, Sara 90 yaşındayken İzak (İshak) doğdu

---

** "Abram"dan bir kaç sözcük anlamını çıkartabiliriz, bunlardan her biri onun yüceltilmiş konumuna işaret edebilir. Ab = "Baba;" Hir veya H'r = "Baş; Üst; Yüceltilmiş;" Am = "Halk." Dolayısıyla, Abhiram veya Abh'ram "Yüceltilmişin Babası." Bir örnek daha: Ab - î - Ram = "Merhametlilerin Babası." Ab, ayrıca "Yılan" demektir, Ab-Ram (Yüceltilmiş Yılan) bir Naga kralı olduğunu ima eder. Bileşken "Abraham" adından çıkarılacak bütün anlamlar takipçilerin ilahi kaderini gösterir. Örneğin Kral Süleyman'ın yakın dostu Tireli Hiram "Yüce Halk" veya Ahi-Ram (Yüce-Yılan)'dır.

^{7[7]} Tevrat, Tekvin, 17: 5.

^{8[8]} Tekvin, 12: 2.

^{9[9]} The Encyclopedia of Judaism, Geoffrey Wigoder (Editor in Chief of Encyclopædia Judaica), The Jerusalem Publishing House, 1989, s. 19.

^{10[10]} age, s. 16.

ve sekiz günlükken sünnet edildi. Sara, Yişmael ile Agar'ın yanlarından kovulmasını istedi. Abraham da Tanrı'nın emriyle onlara gitmelerini söyledi.^{11[11]}

Tanrı, Abraham'ı sınamak için İzak'ı Moria Tepesi'nde kurban etmesini emretti. Babası İzak'ı boğazlamak üzereyken, bir melek onu durdurdu ve İzak'ın yerine bir koç kurban edildi. (Akeda olayı) Sara 127 yaşında öldü ve Abraham'ın satın almış olduğu Mearat Amahpela'da gömüldü. İbranilerin ataları da bu yere gömülecektir. İzak'a bir eş seçmesini sağladı. İzak, Rivka ile evlendi. Abraham 175 yaşındayken öldü ve oğulları tarafından Mearat Amahpela Mağarası'na gömüldü.^{12[12]}

Abraham, monoteizmin babasıdır. Bu inançla babasının atelyesindeki putları parçalanmış; Kral Nemrut onu fırına atmışsa da, Abraham yanmamıştır. Abraham misafirperverlik ve iyilik timsalidir.^{13[13]}

Hz. İbrahim'in Kürdistan'daki yaşamı hakkında, gerek Yahudi kutsal kitapları olsun, gerekse de Kürdistan tarihini konu alan kaynaklarda çeşitli referanslar bulunuyor. Bu referanslarda, Hz. İbrahim'in Kürdistanlı bir peygamber ve hatta Kürt olabileceği konusunda iddialar var. Sözü edilen bu iddiaların birinde, Hz. İbrahim'in Zerdeşt peygamber olabileceğine de yer veriliyor.

"Kürdistan'da Ezidilik Gerçeği ve Rolü" adlı kitapta, Zerdeşt dini inancının yayıcısı olarak üç peygamberden sözedilir. 1. Zerdeşt'ün yaklaşık olarak M. Ö. 3000 yıllarında yaşayan Mahabat, 2. Zerdeşt'ün M. Ö. 2040 yıllarında yaşayan Huşeng –bunun Hz. İbrahim olduğu iddia edilir- üçüncü Zerdeşt'ün ise M. Ö. 660 yıllarında yaşayan ve Avesta'nın tebliğ edildiği Zerdeşt olduğuna inanılmaktadır.^{14[14]}

Başka bir örnek: "Persler genelde Abraham'a, İbrahim Zerdeşt derler. Korş, Yahudi dininin kendi diniyle aynı olduğunu kabul ederdi."^{15[15]}

Hz. İbrahim'in Kürdistan'daki yaşamı hakkında çeşitli hikayeler mevcut. Bu hikayelerin birinde; Rüyasında hükümdarlığının elinden gittiğini gören Kral Nemrut'un bu rüyası kahinler tarafından; "Bu yıl bir çocuk doğacak, senin putperest dinini ortadan kaldıracak ve krallığına son verecek" şeklinde yorumlanır. Bunun üzerine Nemrut o yıl doğan ve doğacak olan bütün çocukları öldürtme emri verir. Hamile olan annesi Nuna, o yıl İbrahim'i bir mağarada gizlice doğurur. Hz. İbrahim bu mağarada yedi yaşına kadar herkesten gizlice yaşar. Yedi yaşından sonra mağaradan çıkarılıp baba evine getirilen İbrahim büyüyünce Kral Nemrut ve halkının taptığı putlarla mücadele etmeye başlar. Bunun üzerine Nemrut, Hz. İbrahim'i yakalatarak Urfa Kalesi'nin bulunduğu tepeye kurdurttuğu mancınıkla ateş dağının içine attırır. O anda Tanrı tarafından ateşe, "ey ateş İbrahim'e karşı serin ve selamet ol" emri verilir. Ateş su, odunlar balık olur. Bu olayın geçtiği rivayet edilen Halil-ül Rahman ve Aynzeliha gölleri ve kutsal balıkları bugün bile dünyanın her tarafından gelen insanlarca ziyaret edilmektedir.

Tevrat'ta Kürt ve Kürdistan Kavramları

Yahudi kutsal kitabı Tevrat, Kürtler ve Kürdistan'la ilgili olarak kimi referanslara yer vermekte. Tevrat'ın Tekvin (2; 15) bölümü, Kürdistan topraklarında doğan Fırat ve Dicle nehirlerinden sözeder:

---

^{11[11]} Yusuf Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, Cilt I, Gözlem A. Ş., s. 87-88.

^{12[12]} Şalom, 4. 01. 1996, s. 6.

^{13[13]} Yusuf Besalel, *age*, s. 87-88.

^{14[14]} Kürdistan'da Ezidilik Gerçeği ve Rolü, *Laleş Yayınları*, Ağustos 1998, s. 46.

^{15[15]} *Anacalypsis*; cilt I, s. 396.

“...Ve Tanrı şarka doğru Aden’de bir bahçe dikti; ve yaptığı adamı oraya koydu... Ve bahçeyi sulamak için Aden’den bir ırmak çıktı; ve oradan bölündü ve dört kol oldu. Birinin adı Pişondur... Ve 2. ırmağın adı Gihondur... Ve üçüncü ırmağın adı Dicle’dir; Aşurun önünden akan odur. Ve dördüncü ırmak Fırat’tır.”^{16[16]}

Yine Tevrat’ın Tekvin (8; 4) bölümü, Hare Ararat’dan sözeder. Hare Ararat, Nuh Peygamber’in gemisinin oturduğu dağdır. Tevrat bu olayı şöyle aktarır:

“Ve Tanrı Nuh’a dedi: Önüme bütün beşerin sonu geldi; çünkü onların sebebiyle yeryüzü zorbalıkla doldu ve işte, ben onları yeryüzü ile beraber yok edeceğim. Kendine gofer ağacından bir gemi yap... Fakat seninle ahdimi sabit kılacağım; ve sen ve seninle beraber oğulların, ve senin karın ve oğullarının karıları gemiye gireceksiniz. Ve seninle beraber sağ kalmak için her yaşıyan bütün beden sahibi olanlardan, her nevinden ikişer olarak gemiye getireceksin... Ve Nuh, Tanrı’nın kendisine emrettiği her şeye göre yaptı... Ve yeryüzünde sular tufanı oldu... Ve yeryüzünde kırk gün tufan oldu ve sular çoğalıp gemiyi kaldırdılar ve yerden kalktı... Ve yeryüzünü sular kapladı... Ve aradan uzun zaman geçti... Ve Tanrı gemideki Nuh ve hayvanları unutmadı... Ve Tanrı bir fırtına çıkartarak, suların çekilmesini sağladı... Ve birden bire gemi Ararat Dağı’nın tepesine oturdu... Ve Tanrı Nuh ve oğullarını kutladı ve dedi: ‘Yeryüzü yeniden insanla dolması için çoğalın.’ Ve sonunda Nuh ve oğullarına söyle dedi: ‘Siz ve sizden sonra gelenlerle bir anlaşma yapacağım... Gökyüzünde parlayan gökkuşağı da bu anlaşmanın işareti olacak. Gökkuşağı bulutların arasında görünmeye başladığında, siz ve sizden sonra gelecek olan canlılarla yaptığım anlaşmayı düşünceğim.’”^{17[17]}

Tevrat’ta, yaşamının uzun bir kısmını Kürdistan topraklarında geçiren Abraham hakkında bazı referanslar bulunuyor: “Tanrı Avraam’la (Abraham-İbrahim) bir anlaşma yaptı ve dedi ki; Bu toprağı senin soyundan gelenlere verdim. Mısır’ın nehrinden büyük Fırat Nehri’ne kadar. Kenitlerin, Kenizilerin, Kadmonilerin, Çitilerin, Perizlerin, Refaim’in ülkesi; Emoritlerin, Kenaanlıların, Gigaşitlerin ve Yevusitlerin.”^{18[18]}

Tevrat’ta, Kürtlerin ataları sayılan Medler hakkında özellikle Daniel ve Ester bölümlerinde geniş bilgiler vermektedir.

“Ve Asur krallığı, Samarya’yı ele geçirir ve İsrailileri Asur topraklarına sürer, onları Habor Nehri’nin kıyısındaki Halah’a ve Gozan Nehri kıyısındaki Media’ya yerleştirir. Bu olay gerçekleşti, çünkü İsraililer, tanrılarına karşı günah işledi ve başka tanrılara taptı, başka milletlerin geleneklerini benimsedi.”^{19[19]}

Tevrat’ta adı geçen Halah, Habor (Habur) ve Gozan Nehri (Botan ya da Garzan suyu olabilir), Kürdistan sınırları içinde bulunuyor. Gozan (İbranice Guzana, Yunanca Gauzania) Dicle Nehri’nin kollarından biri olan Habur Nehri’nin kuzeyinde kalan bölgeye eski çağlarda vermiş olan bir addı. Medlere ait olan bu bölgeyi M.Ö 808’de Asurlular ele geçirmişlerdi. Medler Kürtlerin ataları olduklarına göre Med şehirleri de yine Kürtlerin yaşadıkları ya da en azından egemen oldukları yerleri dile getirir. Asur ülkesinin kuzeyde Medya ile komşu olduğu ve Asur Kralı I. Salmanasar (M.Ö 884-860) zamanında Asur Devleti’nin sınırlarının Fırat’a dek uzanıp bazı Med bölgelerini de içine aldığı hatırlanmalıdır. Isaiah, 27: 13’de muhtemelen bu bölgeler kastediliyor.

M.S 4. yüzyılda Tevrat’ı Aramice’ye çeviren Onkelos, Hare Ararat (Ağrı Dağları) yerine Kürdistan Dağları anlamına gelen Ture Karduyu kullanmıştır.

^{16[16]} Tevrat, Tekvin 2; 8-15.

^{17[17]} Tevrat, Tekvin 6; 13-22, 8; 1-4, 9; 1-15.

^{18[18]} (Tevrat, Bereşit 15:18-21)

^{19[19]} Tevrat, 2 Krallar 17: 6- 7.

Kürdistan'ın Arami dilindeki anlamı Bet-Kardu'dur. Bet-Kardu, Karduların ülkesi anlamına gelmektedir. Onkelos'da, (Jeremiah, 51: 27) yer alan Mamlekhot Araratı ise Kardu Ülkesi Krallığı olarak Armanice'ye çevirmiştir.^{20[20]}

Yine Kitab-ı Mukaddes'de^{21[21]} denildiği gibi, Babil Kralı Nabukadnezar'ın M.Ö 586'da Kudüs'e gönderdiği görevliler arasında Nergal-Sharezer adlı bir Rab-Mag da bulunmaktadır. Moulton'a göre, 'Archi-Magus' (Baş Magus) anlamına gelmektedir. Oxford'un İbranice sözlüğünde bu sözcük için, 'müneccim başı' karşılığı verilmiştir.^{22[22]} Magi çoğul adının tekil şekli Magus'tur. Bu bilgilerden hareketle, Mado-Pars Kralı Korş'un Gutilerle birlikte Babil'i işgal ettiği sırada, kentteki tapınakta direnen Guti Magilerinin, Medya'daki dindaşlarından farklı olarak henüz Zerdestlülüğü kabul etmemiş olan ya da Zerdestlülüğe karşı çıkan Medya kökenli Magi din adamlar/inanırları oldukları düşünülebilir.^{23[23]}

Tevrat'taki Avestik Etkiler

Tevrat'ta açık bir Avestik etkiden söz etmek mümkün. Her ne kadar Yahudi din adamları, bu etkileri inkar etseler de, tarih bu konuya ışık tutmakta. Zend/Avesta ile Tevrat'ın tarihi hakkında yapılan araştırmalar, Avesta'nın Tevrat'tan daha eski olduğunu kanıtlamıştır.

Fransız düşünürü Kont de Volney (1757-1820), Tevrat'ın temel düşüncelerini Zerdest dini inancından aldığını belirtir.^{24[24]}

Zerdest ve Avesta konusunda uzmanlığı ile tanınan ve Zarathustra kitabının yazarı olan Kürt araştırmacı M. Sıraç Bilgin, Tevrat'ın Avesta'dan etkilendiğini savunanlardan; 'Yahudiler, Babil sürgünü döneminde Zerdest dini ile tanıştılar. Bu büyük buluşmadan sonra güçlü ve etkileyici bir inanç sistemi olan Zerdüşlükten etkilendiler. Pekçok konuda öğretilerini elden geçirdiler. Bu değişiklik eski Tevrat ve yeni Tevrat'ın (İncil) karşılaştırılmasında açıkça görülür.'^{25[25]} Avesta'ya göre, Ahura Mazda ilk önce gökyüzünü, suları, toprağı bitkileri, hayvanları ve sonra ilk insan çiftini yarattı. Yarattığı insanları, bir dünya cennetine yerleştirdi. Yarattığı insanlardan memnun kalmadı ve bu cennetten kovdu. Bu insanlar çoğaldı. Bir süre sonra da, aralarından bazılarını sağ bırakarak, kalanları bir tufanla yok etti. Tevrat, Avesta'dan bu olayı olduğu gibi almıştır. Tevrat yukardaki olayı şöyle atarır:

"Başlangıçta Allah gökleri ve yeri yarattı...Ve Allah dedi: Suların ortasında kubbe olsun ve suları sulardan ayırsın. Ve Allah kubbeyi yaptı, ve kubbe altında olan suları, kubbe üzerinde olan sulardan ayırdı; ve böyle oldu. Ve Allah kubbeye gök, dedi... Ve Allah dedi: Gök altındaki sular bir yere biriksin ve kuru toprak görünsün; ve böyle oldu. Ve Allah kuru toprağı yer, dedi; ve suların birikintisine denizler dedi... Ve Rab Allah yerin toprağından adamı yaptı ve onun burnuna hayat nefesini üfledi; ve adam yaşayan canlı oldu. Ve Rab Allah şarka doğru Aden'de bir bahçe dikti; ve yaptığı adamı oraya koydu... Ve Allah Nuh'a dedi: Önüme bütün beşerin sonu geldi..."^{26[26]}

Yahudilerin, Zerdestiler ile temasa geçmesinden önce şeytan konusundaki düşünceleri çok bulanıktı. Fakat temastan sonra Yahudi dünyası, şeytan ve cinlerle doldu taşı. Tevrat'ta Tanrı Yehova'nın yüz milyon melek yarattığı kaydedilir. Bu meleklerin bir kısmı, daha sonra insan kılığına girip göğü

^{20[20]} Moshe Sevilla-Sharon, *Türkiye Yahudileri, İstanbul, İletişim Yayınları, 1992, s. 25.*

^{21[21]} *Jeremiah, 39: 3. 13.*

^{22[22]} James Hope Moulton, *Early Zoroastrianism, London, Williams and Nogate, 1913, s. 187-188.*

^{23[23]} Dr. A. Medyalı, *age, s. 35.*

^{24[24]} E. Xemgin, *Kürdistan'da Dini İnançlar ve Etkileri, Melsa Yayınları, 1992, s. 98.*

^{25[25]} M. Sıraç Bilgin, *Zarathustra, Berfin Yayınları, 1. Baskı, Şubat 1995, s. 179.*

^{26[26]} *Tevrat, Tekvin; Bap 1; 2-11, Bap 2; 8,9, Bap 6; 14.*

terketmiştir.^{27[27]} Zerdeştilikte, şeytan kendiliğinden varken, Yahudilikte ise onun Yahova tarafından yaratıldığı kabul ediyor.

Zerdeşt en büyük mücadeleyi, ailesinin de mensup olduğu ve Aras Vadisi ile Kuzey Azerbeycan'da yaygın taraftar kazanmış olan Daeva Yasnacılara karşı vermişti. Peygamberin görüşlerinden dolayı aralarından kovulduğu bu dinsel grubun mensupları, bugünkü Yezidi Kürtleri'nin inanç atalarıydı. Zerdeştilik'te yasak olan kurban kesme, bu dinin en önemli ibadeti idi. Daevalar bilindiği gibi sistem dışı tanrılardır. Eski, yani Zerdeşt öncesi dinlerin tanrıları olan bu kavramları^{28[28]} açıkça mahkum etmişti ve bunlar kötünün soyundan olmakla suçlanmışlardı. Ama onlar, kötünün soyundan da olsa, Angra olarak da telakki edilse bir nevi kabul görüyorlardı. Fakat kötünün soyundan gelme aldatıcı şeytanlar olarak... Bu olgu Yahudilikte de var. Yahudilikte, kimi meleklerin şeytan veya iblisleşmesi, kimisinin ise cinlere dönüşmesi, hep aynı mantığın; yani Avesta'da yer alan 'yanlış taraf seçme' eyleminin sonucudur. Yol ayrı, tanrısal varlıklar ayrı; fakat sonuç aynı: Ahura Mazda veya Yahova'ya karşı duranlar ya kötü ruh olarak telakki edilmiş ya da şeytan, iblis veya cin diye lanetlenmişlerdir. Tanrıya karşı da öyle...

Yahudilik ile Zerdeştilik öğretisi arasında büyük benzerlikler bulunuyor. Yahudiliğin, Zerdeştlik öğretisinden etkilenmiş olduğunu ileri sürenler yanında, benzerliklerin baştan itibaren var olduğunu savlayanlar da bulunmaktadır.^{29[29]}

'İbraniler ile Kürtler birbirini tanıyor. Bu tanışma, inançlarının benzer özellikleri sayesinde gerçekleşti.' Bu sözler Geoge Rawlinson'a ait. Rawlinson, İbraniler (Yahudiler) ile Hürmüz (Ahura-Mazda) inancındaki Aryanların (Medler, Persler vb.) birbirlerini tanıdıklarında 'aynı tanrının inanırları oldukları gerçeğini gördükleri' kanısında. Geoge Rawlinson, bu gerçeğin, Korş'un Babil'i aldığı anda yaptığı konuşmada görülebileceğini ileri sürer.^{30[30]} Ve yine Yahudilerin Efendi Tanrı'sı (The Lord God) ile Aryanların Hürmüz'ü (Ahura-Mazda) özdeş olarak algılandıklarını ekler.^{31[31]}

Ahameniş Kralı Korş'un Babil'i aldığı anda yaptığı konuşma şu şekilde aktarılmıştır:

"Pers Kralı Korş der ki: Yeryüzündeki tüm krallıkları cenettin Efendi Tanrısı bana verdi. Ve beni Judah'daki (Judea ülkesi) Kudüs'de kendisine bir ev yapmakla görevlendirdi.

Hep O'nun halkı olan sizler arasından kim oradadır? Tanrısı onunla olsun! İzin verin, Judah'deki Kudüs'e gitsin ve Kudüs'deki İsrail Efendi Tanrısı'nın evini yapsın."^{32[32]}

Semit kökenli olmaları dikkat çeken kimi tarihçiler, Yahudiliğin Zerdeştilikten daha eski olduğu yolunda çeşitli iddialar ileri sürer. Bunlardan biri Arap tarihçi El Teberi dir. El Tabri'nin kaynağı da, Hişam bin Muhammed el-Kelbi'dir. El-Kelbi, Mecusilerin peygamberi Zerdeşt'ün bir Filistinli olduğunu ve Yahudi peygamberi Jeremiah'ın müritlerinden birinin hizmetkarı olduğunu savunur. İşlediği bir suç nedeniyle efendisi tarafından lanetlenen Zerdeşt, cüzzam hastalığına tutulmuş, ardından Azerbeycan'a giderek orda Mecusiye olarak bilinen dini yaymaya başlamıştır.

Buna benzer bir diğer anlatıda da, Yahudi bir peygamberin Biştesb'in sarayına gönderildiğinden ve orada Zerdeşt ile karşılaşmış olduğundan söz edilmektedir. Bu anlatıya göre Yahudi peygamberlerin 'İbranice' olarak

^{27[27]} *Tevrat, Tekvin, 6: 1.*

^{28[28]} *Yasna 32. 3.*

^{29[29]} *Dr. A. Medyalı, age, s. 36.*

^{30[30]} *George Rawlinson, age, s. 325.*

^{31[31]} *George Rawlinson, age, s. 326.*

^{32[32]} *Holly Bible, (The New King James Version), New York: Thomas Nelson Publishers, 1982.*

anlattıklarını Zerdeşt, 'Pers dilinde' yazıya aktarılmıştır. Yahudi peygamber ve Zerdeşt kendi dinlerini (Zerdeştlik) ilan etmeden önce Biştesb ve babası Luhresb, Sabii inancına bağlıydılar.^{33[33]}

Kürt Yahudi Beyliği: Adiabene

M. Ö. 6. yüzyılda Kürdistan'da kalmayı tercih eden Yahudiler, yaklaşık beşyüz yıl sonra Adiebene (Adiabenos) Kralığı'nda didinlerini yayma imkanı buldular. Adiebene Kralığı, M.S 1. yüzyılda Güney Kürdistan'da kuruldu. Adiabenos, Dicle Nehri'yle yine bu nehrin bir kolu olan Büyük Zap arasında kalan bölgeye eski çağlarda verilmiş olan bir addır.^{34[34]} Kürdistan'a dahil olan bu bölge, günümüzde Güney Kürdistan sınırları içinde yer almaktadır.

Adiabenos'un miri İzates idi ve başkenti Erbil idi. Arbil, Irbil, Arbela gibi adları da olan Erbil, Kürdistanlı Yahudiler tarafından Arwil olarak telafuz ediliyordu. 1950 yıllarındaki İsrail'e yönelik büyük kitlesel göçe değin Erbil, Kürdistan'da Yahudi topluluklarının sürekli olarak bulundukları bir merkez durumundaydı.^{35[35]}

Adiabenos, kısa bir dönem için Horasan'ın Arski Hanedanlığı'na bağlandıktan sonra, Sasani İmparatorluğu'nun egemenliğine girer. Sasanilerden önce, Partlar döneminde Hristiyanlığı yaymak amacıyla Kürdistan'a gelen misyonerler, 'aşaçlara tapınan, şeytana kurbanlar adayan, güneş kültürüne sahip putperest topluluklarla' mücadele içinde olan bazı Yahudi gruplarının varlığından sözederler. Bu 'güneş kültüne sahip putperest topluluklardan bazıları din değiştirerek Yahudiliği benimsemişlerdir. Yahudileşen bu topluluklar Mecusi Kürtleriydi.^{36[36]}

M.S 40 yılına doğru Mir İzates (Monobaz) döneminde Adiabenos'un hükümdar ailesi Yahudi dinini benimser.^{37[37]} Kürtlerden sonra, bu dönemde birçok topluluk da Yahudiliği benimser. Yine Kürdistan'da bu dönemde din değiştirerek Yahudi olan prenslerin ve diğer egemenlerin de katkısıyla yöredeki Yahudiler belirli bir güce ulaşır. M.S 2. yüzyılın sonlarına doğru, Yahudilik Adiabenos'da güçlenir.^{38[38]}

Yahudiler, M.S 66 yılında Roma İmparatorluğu'na karşı büyük bir isyan başlatır. Zealotlar'ın (Direnişçiler) yürüttüğü isyan, M.S 70 yılında yılında Kudüs'ün ve Süleyman Tapınağı'nın içindekilerle birlikte yok olmasıyla sonuçlanır.

Katliamdan kurtulan Zealotların liderleri olan hahamlar, Kürdistan dağlarına sığınır. Yine bu dönemde Yahudiliği benimsemiş olan Mir İzates, bu hahamları korumasına alarak Adiabenos'da kalmalarına yardımcı olur. Hahamlar, İzates'in bu iyiliğine karşı, bölge halkının eğitim düzeyinin yükselmesi için çeşitli okullar açar. Hahamlar bu okulların yanısıra bölgenin ekonomik kalkınması için iş atelyeleri de kurar.

Kürdistanlı Yahudiler

Adiabenos beyliğinin Yahudiliği benimsemesi, bölgede Kürdistanlı Yahudileri ortaya çıkardı. Kürdistanlı Yahudilerin tarihine geçmeden önce, bu topluluğun adı hakkında günümüzde de devam eden; 'Yahudi Kürtler mi, Kürdistanlı Yahudiler mi?' tartışmasına açıklık getirmek gerek. Bu konuda araştırmalar yapan bilim adamları, her iki kavramın da doğruluğu konusunda birleşiyorlar. Kürdistan'da

^{33[33]} Dr. A. Medyali, age, s. 28.

^{34[34]} Meydan Laroussu, 'Adiabenos'.

^{35[35]} Yona Sabar, age, s. 130.

^{36[36]} Dr. A. Medyali, age, s. 45.

^{37[37]} Louis Ginzberg, *The Legends of the Jews*, 5th ed. (Phdadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1968, VI. 412.

^{38[38]} Yona Sabar, age, s. XVI.

Museviliği seçen Kürtlerin yanı sıra, Kürt kökenli olmayan ancak yüzyıllarca Kürdistan'da yaşamış onbinlerce Yahudiden söz ediliyor.

Günümüzde Kürdistan'da yaşamlarını sürdüren çok az sayıdaki Yahudi'nin yanı sıra İsrail'de yaşamlarını sürdüren Kürdistanlı Yahudiler de, kendilerini Kürt veya Kürdistanlı olarak görmekteler.

Kürdistanlı Yahudiler üzerine çalışmalar yapan uzmanlardan kimileri, 'Kürt Yahudiler', kimileri de 'Kürdistanlı Yahudiler' kavramını kullanıyor. Zaxo kökenli bir Kürt Yahudisi olan Kaliforniya Üniversitesi İbrani Dili Profesörü Yona Sabar, bu insanlar için, 'Kürdistanî Jews', Fichtel ise, Kürdistanlı Yahudi anlamına gelen 'Jew of Kürdistan' kavramını kullanıyor. Bu kavramı Schwartz-Beeri de kullanıyor. Feitelson, Gotlieb ve Shai gibi yazarlar, Kürt Yahudiler anlamına gelen 'Kurdish Jews' kavramını kullananlardan. Cohen, 'Immigrants d'orinige Kurde' yanı sıra 'Communauté Kurde' kavramını da kullanmakta. Bloch ise, Kürdistanlı göçmenler anlamına gelen 'Immigrants from Kürdistan', Cemal Nebez ile Khalil, 'İsrail'deki Kürtler' yanı sıra 'İsrail'deki Kürt halk grubu', İ. Şerif Vanlı ise, 'Kürdistan'ın geçmişteki Yahudileri' yanı sıra 'İsrail Kürtleri' kavramını kullanıyor.

Tarih

Kamuoyunda pek fazla bilinmeyen Kürdistanlı Yahudilerin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Tarihleri hakkında farklı rivayetlerin birinde, Kürdistanlı Yahudilerin tarihi Hz. İbrahim'in yaşadığı döneme dayandırılıyor.

Yahudi kutsal kitaplarında Kürdistanlı Yahudilerin kökeni, M.Ö 8 yüzyılda Asur krallarının İsrail ve Judea'den sürgüne gönderdikleri İbrani kabilelerine dayandırılıyor. Eski Ahit, bu görüşü şöyle aktarır: "Hoshea'nın dokuzuncu hükümdarlık yılında, Asur Kralı Samara'yı aldı ve İsrail kavmini Asur içlerine taşıdı ve onları Halah'a ve Habor, Gozan Nehri yakınlarına, ve Medlerin şehirlerine yerleştirdi. ^{39[39]}

'Asur ülkesinden neredeyse kaybolmuş olanlar...' ^{40[40]}

Kürdistanlı bazı Yahudi toplulukları arasında kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarılan eski bir anlatıya göre Kürdistanlı Yahudiler, Asurlar döneminde Kürtlerin ülkesi Medya'ya sürgün edilmiş olan on İbrani kabilesinin soyundan gelmekte. Bu hikayeden ilk kez seyahatçi Haham Tudelalı Benjamin (Rabbi Benjamin of Tudela) söz etmiştir. Seyahatçi Haham Tudelalı Benjamin, 1170 yılında Kürdistan'ı gezmiş ve yüzden fazla Yahudi topluluğunun varlığını saptamıştır.

Benjamin Tudela'nın kaleme aldığı Kürdistan ile ilgili seyahatnamesi ışığında Kürdistan'ı 1175-1190 yılları arasında gezen Ratisbonneli Petahya, Kürdistanlı Yahudilerin yaşamları ile ilgili geniş kapsamlı bir seyahatname kaleme aldı. Kitapta, Kürdistanlı Yahudilerin sosyal ve ekonomik yaşamlarının yanı sıra bölge halkı ile olan ilişkilerine geniş yer veriliyor. ^{41[41]}

Benjamin von Tudela ve Petahya von Ratsibonne'den sonra 1190-1235 yılları arasında Kürdistanı gezen İspanyol Yahudisi Jehuda al-Harizi, tuttuğu gezi notlarında Kürdistanlı Yahudiler ile ilgili geniş bilgi veriyor. Jehuda al-Harizi'den yüzyıl sonra Kürdistan'ı gezen seyahatçi Yihya al-Zahiri, kaleme aldığı 'Sefer ha-Musar' adlı seyahatnamesinde, Kürdistanlı Yahudilerin bölgedeki yaşamları ile ilgili her hangi bir bilgi vermiyor. Ancak, kitabın üçüncü bölümünde Bağdat'tan Erbil'e

^{39[39]} Tevrat, King, 17; 6.

^{40[40]} Tevrat, Isaiah 27: 13.

^{41[41]} Erich Brauer-Raphael Patai, *The Jews of Kürdistan*, Wayne State University Press, 1993, s. 38.

yaptığı gezi hakkında izlenimler bulunuyor. Bu izlenimlerde, Daniyel'in mezarı ve Kerkük'e yaptığı ziyaret ile ilgili bilgiler bulunuyor. Kitabın beşinci bölümünde ise, Bağdat'tan Musul üzerinden Kalne (Raqqa-Rakka, Suriye'nin Fırat üzerindeki tarihi bir kenti) ve Nusaybin'e yaptığı ziyarette yer veriyor.

Yukarda anılan seyahatlerin hazırladığı seyahatnamelerde, Kürdistan'da yaşamlarını sürdüren Yahudiler ile ilgili detaylı bilgilerde Yahudilerin bölge halkı tarafından izole edilmediği aksine onlarla iç içe yaşadıkları anlaşılıyor. Bu seyahatnamelerde, vaadedilmiş kutsal topraklarda (İsrail) yaşayan Yahudiler ile Kürdistan'da yaşayan Yahudilerin ilişkili olduğu da görülüyor. Bu ilişkiler, çeşitli dönemlerde kaleme alınan mektuplarda açıkça görülmekte. Jacop Mann tarafından yayımlanan mektuplarda İsrail ile Kürdistan arasındaki ilişkiye dikkat çekiliyor. 1702 yılında kaleme alınmış ve Sandur'dan Kudüs de yaşayan Jacob Benjamin'e gönderilmiş olan bir mektupta, Sandur'a kitap gönderilmesi isteniliyor. Yine 1768 yılında kaleme alınan ve Amediye'den gönderilen bir mektupta, Mordechai Sidon-ben Eliezer von Safed soyulduğunu haber vererek, geri dönüş için kardeşinden yardım istiyor. İsrail ile Kürdistan arasındaki ilişkiye dikkat onlarca mektup bulunuyor. Bu mektuplardan da anlaşılacağı gibi, Kürdistanlı ve İsrailli Yahudiler arasında sıcak ilişkiler bulunuyor.^{42[42]}

19. yüzyılda Benjamin von Tudela ve Petahya von Ratisbonne sonra, Kürdistan'ı gezen ilk Avrupalı gezgin R. David d'Bet Hillel'dir. Kürdistan'ı boydan boya gezen R. David d'Bet Hillel, kaleme aldığı seyahatnamesinde Kürdistanlı Yahudiler ile Filistin'de yaşayan Yahudiler arasındaki sosyal ve ekonomik ilişkilere yer veriyor.

Seyah R. David d'Bet Hillel döneminde C. J Reich ve Kühnheit Ker Porter gibi seyahatler da tüm tehlikelere rağmen Kürdistan'ın birçok yerini gezerek, buralarda yaşayan Yahudiler hakkında bilgi toplamışlardı. 1830 yılında Amerikalı gezginlerden Eli Smith ve H G O. Dwight, Kürdistan'ı gezerek Yahudiler hakkında bilgi toplamışlardır.

Yine 19. yüzyılda Kürdistan'ı gezen seyahat II. Benjamin de aynı yöresel anlatıyı kaydemıştır. II. Benjamin'den sonra Kürdistan'ı gezen seyahat Ben-Jacob ve Ben-Zvi gibiler de, seyahatnamelerinde bu anlatıma geniş yer vermişlerdir.^{43[43]} Araştırmacı Yakov Yakov, Kürdistanlı Yahudilerin tarihleri ile ilgili soruya şöyle cevap veriyor: 'Kürdistanlı Yahudiler, yaklaşık 2500 yıl önce, ilk kez Asurlar sonra Babiller tarafında Kürdistana'a zorla getirildiler. Kürt toplumunun gösterdiği sıcak ilgi sonrasında Kürdistan'da kalıcılaştılar. 1948 yılında İsrail Devleti kurulunca, İsrail'e göçtüler.'

Kürdistanlı kimi Yahudilerin aktarımlarına göre, onlar M. Ö. 910 yılında Asurlular tarafından İsrail ve Judea'dan sürülen ve yeni yerleşim yerleri Tevrat'ta belirlenmiş olan 'on kayıp aşiretin' soyundan gelmektedirler.^{44[44]}

Nüfus

Kürdistanlı Yahudilerin nüfusu konusunda araştırma yapan bilimadamları bu sayının 250 bin olduğu kanısındalar. Gazeteci-yazar Pamela Kidron, 1988 yılında kaleme aldığı bir makalede İsrail'de yaşayan Kürdistanlı Yahudilerin sayısını 150 bin olarak veriyor.^{45[45]} Yazar Dr. A. Medyalı, bu sayının 200 bin olduğu kanısında

^{42[42]} Erich Brauer-Raphael Patai, *age*, s. 40-41.

^{43[43]} EJJ, 'Kürdistan' dan aktaran Dr. A. Medyalı, Kürdistanlı Yahudiler, Berhem Yayınları, 1. Baskı: 1992, s. 25.

^{44[44]} Claudine Cohen, *Grandir au quartier Kurde: Rapports de générations et modèles culturels d'un groupe d'adolescents Israéliens d'origine Kurde*, Paris, 1975, s. 28'den aktaran Brigit Amman, *Berliner Institut für Vergleichende Sozialforschung*, 1990: *Jahrbuch für Vergleichende Sozialforschung* 1978/88. Berlin (Parabolis), s. 241-258.

^{45[45]} Pemela Kidron, *The Kurdish Way*, *The Jerusalem Post* (International Edition), 15 Ekim 1988.

iken, Gazeteci Eşref Günaydın ise bu sayının 150 bin olduğunu iddia ediyor.^{46[46]} İsrail-Kürt Dostluk Ligi de, İsrail’de yaşayan Kürdistanlı Yahudilerin sayısını 150 bin olarak veriyor.^{47[47]}

Kürdistanlı Yahudilerin çoğu günümüzde İsrail’de yaşıyor. İsrail’in dışında yaşayan Kürdistanlı Yahudilerin sayısı hakkında kesin bir bilgi bulunmuyor. Kürdistan’da yaşayan Yahudilerin ise yok denecek kadar azaldığı haber veriliyor. Güney Kürdistan’ın özgürlüğüne kavuşmasıyla hem İsrail’den hem de diğer ülkelerden kimi Kürt Yahudileri ülkelere geri dönmüşlerdir.

Kürdistanlı Yahudilerin nüfusları hakkında, geçmiş dönemlere ait sağlıklı bilgiler bulunuyor. Yaklaşık ikiyüz köy ve kasabayı kapsayan geniş bir alana dağılmış olan Yahudilerin toplam nüfusu, 1948-1951 yılları arasındaki İsrail’e yönelik kitlesel göçün öncesinde onsekiz ile otuz bin arasında tahmin edilmişti.^{48[48]}

Kürdistan’da hakim rejimler, Kürdistanlı Yahudilerin sayısı hakkında da yanıltıcı raporlar hazırlamıştır. Irak ile Türkiye arasındaki sınır sorunu ile Milletler Cemiyeti tarafından 30 Eylül 1924 tarihinde oluşturulan komisyonun raporuna göre, anlaşmazlığa konu olan bölgelerde yaşayan Yahudiler, sayısal önem sırasına göre Kürtler, Araplar, Hristiyanlar, Türkler ve Yezidilerden sonra altıncı kalabalık topluluğu oluşturuyordu.^{49[49]}

Yine aynı raporda yer alan kaynaklara göre, Musul kentinde onaltı bin ile altmış bin arası (kent nüfusunun yüzde oniki ile yirmisini Yahudiler oluşturuyodu) Zaho’da iki bin, (kent nüfusunun yarısını)^{50[50]}, Erbil’de 2750, Musul’da yedi bin beşyüzellidokuz ve Süleymanyane’de 1550 Yahudi bulunuyordu.^{51[51]}

^{52[52]}**Tablo 1:** Haham David’in 1827 yılında saptadığı yerlere göre, Kürdistan’ın bazı yerleşim bölgelerinde yaşayan Yahudi toplulukların sayısal dağılımları ve sahip oldukları sinagog sayısı:

Yer	Nüfus (Aile)	Sinagog
Antep (Merkez)	15	2
Amediye (Merkez)	200	2
Çermik	40	2
Diyarbakır	40	1
Duhok	10	1
Erbil	200	2
Musul	600	1
Sador	100	1
Suho	30	1
Şuş	?	?
Urfa	40	2
Zaho	600	1

^{46[46]} Eşref Günaydın, Yahudi Kürtler, Karakutu Yayınları, 2. Baskı: Mayıs 2003, s. 17.

^{47[47]} <http://www.israel-kurd.org>, 30. 06. 2003.

^{48[48]} Fischel, Walter J. , "The Jews of Kurdistan a Hundred Years Ago: A Traveler's Record." Jewish Social Studies 6 (1949), s. 555; de Lange, age, 1948, s. 212; Sabar, Yona, age, 1982, S. xv'den aktaran Brigit Amman, Berliner Institut für Vergleichende Sozialforschung, 1990: Jahrbuch für Vergleichende Sozialforschung 1978/88. Berlin (Parabolis), s. 241-258.

^{49[49]} Musul-Kerkük Sorunu ve Kürdistan'ın Paylaşımı, s. 207-209.

^{50[50]} Edmond Gharib, The Kurdish Question In Iraq, 1957, s. 403'den aktaran Brigit Amman, Berliner Institut für Vergleichende Sozialforschung, 1990: Jahrbuch für Vergleichende Sozialforschung 1978/88. Berlin (Parabolis), s. 241-258.

^{51[51]} EJJ, 'İran' (Kurdish Jews)'den aktaran Dr. A. Medyalı, age, s. 60.

^{52[52]} Dr. A. Medyalı, Kürdistanlı Yahudiler, Berhem Yayınları, 1. Baskı: 1992, s. 58.

^{53[53]}**Tablo 2:** Güney Kürdistan'daki Kürdistanlı Yahudilere ait resmi istatistikler:

Bölgeler	1920	1932	1947	Topluluk
Erbil	4. 800	3. 090	3. 109	62
Kerkük	1. 400	2. 633	4. 042	19
Musul	7. 635	7. 537	10. 345	55
Süleymanyne	1. 000	1. 343	2. 271	10

İsrail'in kuruluşundan önce bu ülkeyi ziyaret etmiş olan Fischtel, Kürdistanlı Yahudiler hakkında şu bilgileri aktarıyor: 'Güney Kürdistan'ın yaylalarında Yahudinin yaşamadığı hiçbir köy görmedim. Bunlar yol olmadığından, yaygın dağlık bölgelerde yaşadıklarından inanç kardeşleriyle ilişkileri olmaksızın sadece her köyde 6 yada 8 aile izole olarak yaşamaktaydılar.'^{54[54]}

Güney Kürdistan'dan İsrail'e göçen Yahudilerin aktarımlarına göre, onlar M.Ö 910 yılında Asurlularca İsrail ve Judea tarafından sürülen ve yeni yerleşim yerleri Tevrat'ta belirtilmiş olan 'on kayıp aşiretin' soyundan gelmektedirler.^{55[55]}

Jewish Encyclopedia, 1881 yılı için Kürdistan'da bulunan Kürdistanlı Yahudilerin yerleşim birimleri ile ilgili şu bilgileri veriyor: Sinne'de (Sanandaj) iki Sinagog, Eshnu'da (Urmiye) seksen aile, Mardin'de elli aile ve Nadaka'dan almış aileden oluşan Yahudi topluluk bulunuyordu.^{56[56]}

19. yüzyılın ortalarında Kürdistan'ı gezen gezgin Layard, seyahatı sırasında Van^{57[57]} yakınlarında birçok göçebe Yahudi ailesine rastladığını söylüyor.^{58[58]}

1828 yılında Kürdistan'ı gezen ve deyim yerindeyse bu ülkedeki Yahudileri yeniden keşfeden Rabbi Davit de Beth Hillel, seyahat notlarında Yahudiler hakkında sağlam bilgiler aktarıyor.^{59[59]} Rabbi Davit de Beth Hillel, Kürdistanlı Yahudilerin yaşadığı Sandur köyü hakkında şu bilgileri aktarıyor: 'Sandur, büyük bir köy. Burada yaklaşık yüz aile yaşamakta. Köylülerin çok sığırları var. Birçokları çok zengin. Bu yer süt ve balın deniz gibi aktığı gerçek bir ülke. Havası iyi. Güzel suyu ve mükemmel şarabı var.'^{60[60]}

Dil

Kürdistanlı Yahudiler arasında tam anlamıyla bir dil birliği olduğu söylenemez. Ancak genelde çoğunluğunun konuştuğu ortak dil Aramice'nin bir lehçesi olan Neo-Aramice'dir. Yeni Aramice konuşan Yahudiler, bu dili Targum dili ya da Lisnah Yahudiye (Yahudi dili) olarak adlandırmışlardır. Yine bu dil, Kürdistan'ın dağlık bölgelerinde yerleşik kimi topluluklar (Yahudiler, Nesturiler

^{53[53]} EJJ Kürdistan, 'Kürdistan', İsrail, 1972.

^{54[54]} Fischtel, age, 1949, s. 241-258.

^{55[55]} Cohen, age, 1975, s. 241-258.

^{56[56]} The Jewish Encyclopedia, s. 586.

^{57[57]} Layard'ın bahsettiği yer Van'nın Başkale ilçesidir. Van ile Hakkari arasında yer alır. Başkale'yi ziyarete gelen yabancılara eski Yahudi yerleşim birimi olarak anlatılmaktadır. Eğer yolunuz buraya düşerse, Kürtlerin 'Elbak', Ermenilerin 'Hamadakert' dedikleri kerpiç evlerde ibaret bu ilçede Kürdistanlı Yahudilerin izlerinin hala yaşadığına tanık olabilirsiniz. Bu ilçedeki Ölü Mahallesi'nde çok değil 30 yıl öncesine kadar hala Aramice konuşan Kürdistanlı Yahudilerin çocuklarının sesleri yankılanmaktaydı.

^{58[58]} Layard, Austen H. Discoveries in the Ruins of Nineveh and Babylon. New York, 1867, s. 200'den aktaran Brigit Amman, Berliner Institut für Vergleichende Sozialforschung, 1990: Jahrbuch für Vergleichende Sozialforschung 1978/88.Berlin (Parabolis), s. 241-258.

^{59[59]} Fischtel, age, 1949, s. 241-258.

^{60[60]} Sabar, Yona, age, 1982, s. xxii'den aktaran (Brigit Amman, Berliner Institut für Vergleichende Sozialforschung, 1990: Jahrbuch für Vergleichende Sozialforschung 1978/88.Berlin (Parabolis), s. 241-258.

vb.) tarafından konuşulduğu için Araplar tarafından Cebeli (Dağlı) olarak adlandırılmıştır. Kürdistanlı Yahudilerin kendilerini Anshei Targun^{61[61]}, yani Targun halkı olarak tanıttıkları da biliniyor.^{62[62]}

Aramca veya Aramice olarak bilinen Arami dili, Semitik Diller Ailesi'nin Kuzeybatı-İç Grubu'na dahildir. Ön Asya'nın en eski ve en yaygın dillerinden biri olan Aramice, M. Ö. 7-6. yüzyıllarda, Yakındoğu'daki farklı diller konuşan çeşitli halkların birbirleriyle anlaşmak için kullandıkları Lingua Franca (uluslararası ticari dil) konumuna gelmişti. Millattan sonraki ilk yüzyıllardan itibaren Doğu ve Batı olmak üzere iki büyük gruba ayrılan Aramice, M. S. 7. yüzyıldan itibaren bölgede gittikçe genişleyen Arap yayılcılığının etkisiyle önemini kaybederek yerini Arapça'ya bıraktı.

Arapça giderek Aramice'nin yerini alırken, Kürdistan'ın dağlık bölgelerinde yaşayan ve buralara sığınmak zorunda kalan Nasturi ve diğer Hristiyan mezheplerin inananları dillerini kullanmayı sürdürebilmişlerdir. Kürdistan'daki çeşitli topluluklarca konuşulmuş olan Yeni Aramice lehçesinin yalnızca konuşulduğu bölgelere değil, aynı zamanda konuşanların Yahudi veya Hristiyan olup olmadıklarına bağlı olarak değişen çeşitli alt-lehçeleri de bulunmaktadır. Kürdistan'ın değişik bölgelerinde ve farklı diller konuşan komşu halklarla içiçe yaşamış olan Yahudi ve Hristiyanlar, kendi konuştıkları dillerin yanısıra genellikle komşu dillerini (Kürtçe, Arapça, Farsça) de öğrenmişlerdir. Bu topluluklardan bazılarının zamanla kendi dillerini bırakarak komşularının dillerini benimsedikleri de biliniyor. Kürtçe'nin bölgedeki en yaygın olan lehçesi Kurmanci, Kürdistan'da yaşayan çok sayıdaki Yahudi ve Hristiyanın (Ammoniti, Moabiti, Ermeni, Nesturi vb.) da konuşma dili olmuştur. Kürdistanlı Yahudiler tarafından kullanılan Yeni Aramice lehçesi, çok sayıda Kürtçe kelime de içermektedir. Yeni Aramice konuşmayan Kürdistanlı Yahudilere, diğerleri tarafından Mislevim adı verilmiştir.^{63[63]}

Elde bulunan az sayıda kaynağın aktardığı verilere göre, 1930 yıllarında Güney Kürdistan'da yaklaşık on bin kişinin Aramice konuştukları tahmin edilmişti. Oysa yine aynı yıllarda, resmi istatistiklere göre, bu bölgedeki Yahudilerin sayısı onbeşbin kadardı. Aramice konuşan Kürdistan'lı toplulukların büyük bir bölümünün Yahudi olmadıkları (Nesturiler, Yakubiler vb.) da gözönüne alınırsa, Yahudilerin büyük bir bölümünün Kürtçe konuşmuş oldukları sonucuna varılabilir. Günümüzde, İsrail ve Kürdistan'da yaşayan ve Aramice konuşan insanların sayısı hakkında sağlıklı bilgilere sahip değiliz. Ancak 1970'li yılların sonunda, bunların toplam sayısının onbeş ila yirmibin arasında olduğunu tahmin edildiğini belirtebiliriz.^{64[64]}

Kürtler ile Yahudiler Akraba mı?

Kürtler ile Yahudilerin akraba oldukları yönünde de çeşitli iddialar bulunuyor. Bu iddiaların kaynağını genel olarak mitolojik veriler oluştururken, son zamanlarda bazı bilim adamları da tartışmaya katılarak, olaya bilimsel açıklamalar getirmeye çalışıyor! Bu yönlü iddiaları savunan araştırmacılardan biri Kevin Brook'tur. Kevin Brook, "The Genetic Bonds between Kurds and Jews" adlı çalışmasında Kürtler ile Yahudilerin genetik yapıları üzerine yapılan bilimsel araştırmalara yer vermekte. Kürt ve Yahudilerin genetik yapıları üzerine yapılan bilimsel araştırmalardan hareket eden Brook, şu bilgileri aktarıyor: " 2001 yılında İsraili, Alman ve Hintli bilim adamları, Ortadoğu halkların genetik haritasını

^{61[61]} Targum: Yahudilerin Kutsal Kitabı Tevrat'ın yeni Aramice lehçesinde yazılmış olan çevirisidir.

^{62[62]} EJJ, 'Kürdistan'dan aktaran Dr. A. Medyalı, Kürdistanlı Yahudiler, Berhem Yayınları, 1. Baskı: 1992, s. 70.

^{63[63]} EJJ, 'Kürdistan'dan aktaran Dr. A. Medyalı, Kürdistanlı Yahudiler, Berhem Yayınları, 1. Baskı: 1992, s. 72.

^{64[64]} Dr. A. Medyalı, age, s. 73.

çıkarmak için çeşitli bilimsel araştırmalar yaptılar. Bu çalışmalar için, Yahudi ve Müslüman Kürtler, Filistinli Araplar, Seferdi Yahudiler, Eşkenazi Yahudiler ve İsrail'in güneyindeki Bedevilerden toplam 526 y kromozonu örneği topladılar. Daha sonra bunlara Rus, Beyaz Rus, Polon, Berberi, Portekiz, İspanyol, Arap, Ermeni ve Türk deneklerin de yer aldığı 12 halktan 1321 örnek dahil ettiler. Araştırma sonucunda Seferdi Yahudileriyle Kürtler arasında babadan geçen genetik akrabalık tespit edildi.^{65[65]}

Brook'un, verdiği sonuç akademik sınırların biraz dışına da taşıyor: "Bu heyecan verici araştırmalar gösteriyor ki, Kürtler ve Yahudiler binlerce yıl öncesine uzanan ortak babadan geliyorlar. Bu durum umarız ki Kürtleri ve Yahudileri birbirlerinin kültürlerini öğrenmeye ve Güney Kürdistan'da son yıllarda sahip oldukları dostluk ilişkilerini sürdürmeye teşvik eder."^{66[66]}

Kevin Brook'un iddiasının doğru olduğunu bir an kabul edersek, Kürtler ile Yahudilerin ortak atası olarak Hz. İbrahim akla geliyor. Tarih yazıları da yazan Kürt hukukçu Prof. Dr. İsmet Şerif Vanlı bu olasılığı redediyor; "Hz. İbrahim'in ne zaman yaşadığı ve gerçekten böyle birisinin olup olmadığı bilinmiyor. Hz. İbrahim ile ilgili iddialar mitolojiden ibarettir. Hz. İbrahim diye birinin olduğunu ve Harran'da yaşadığını farzedelim. Bu dönemde Harran'da Kürtlerin yanı sıra birçok halktan insan yaşıyordu. Burda yaşayan herkes Kürt sayılamaz. Yalnız, İbrahim'in döneminde bölgenin, Kürt Kassiti devletinin egemenliğinde olduğunu ve bu vesileyle Kürtler ile ilişkisinin olabileceği söz konusu olabilir. Bu da Hz. İbrahim'in Kürt olmasını getirmez."

Kürt ve Yahudi tarihi üzerine çalışma yapan bilim adamları Kürtlerin Ari, Yahudilerin de Sami ırkından olduğu konusunda birleşiyor. Dinsel, mitolojik kaynaklar bir tarafa bırakılsa bile, farklı kültür ve dil yapısı, farklı tarihi gelişim, iki ayrı kaynağın varlığını kuşku götürmez şekilde kanıtlamaktadır.

Yahudilik bir din olduğuna göre, bu dine ait farklı kavimlerden insanların bulunması doğaldır. Yahudiliğe inanan insanların dinleri nedeniyle yüzyıllarca baskı ve katliamlara maruz kalması, bu dinden olanların uluslaşmasını da beraberinde getirmiş olup, Yahudi ulusunu yaratmıştır. Ancak bu sonuç Yahudilerin farklı parçalardan oluşmuş bir kütle olduğu gerçeğini değiştirmez. Evet bu durumda Kürtler ile Yahudilerin akraba oldukları söylenebilir mi, bilinmez. Ancak kesin bir şey var ki Kürtler, Yahudilerin Kürt olanları ile akrabadır! Zaten hepimiz Adem'in çocukları değil miyiz!

---

^{65[65]} "The Genetic Bonds between Kurds and Jews, "http://www.barzan.com/kevin_brook.htm; Ayrıca bkz. Tamara Traubman, "Study finds close genetic connection between Jews, Kurds." Ha'aretz, 21 Kasım 2001.

^{66[66]} "The Genetic Bonds between Kurds and Jews, age.

BÖLÜM 2

Kürt-İsrail İlişkileri

1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulmasından hemen sonra, İsrail hükümeti ülke dışında yaşayan Yahudilerin İsrail'e göçünü sağlamak için dünya genelinde çeşitli göç operasyonlarını organize etti. Kürdistan'da 'Ali Baba' ve 'Sihirli Halı' adı verilen operasyonlarla onbinlerce Yahudi İsrail'e taşındı.^{67[1]}

1950 yılının Mart ayında Doğu Kürdistan'daki bazı Yahudilerin ölümüyle sonuçlanan saldırılardan sonra İsrail'e göç etme süreci hız kazandı. Doğu Kürdistan'dan İsrail'e gitmek üzere, sekiz bin kadar Kürdistanlı Yahudi yaşadıkları yerleri terk etti. 1953'de Doğu Kürdistan'da toplam dört bin yüz Kürdistanlı Yahudi'nin kalmış olduğu tahmin edilmiştir. Bunların büyük bölümü özellikle Senendej ve sakız bölgesinde toplanmışlardır. 1956'da yapılan Nüfus sayımına göre ise, Senendej'de bin dört yüz on yedi ve geri kalan diğer yerlerde ise toplam altıyüz Kürdistanlı Yahudi bulunmaktaydı.^{68[2]}

20. yüzyılın başında Doğu Kürdistan'daki Yahudilerin göçünü Güney Kürdistan'daki göç izledi. Irak'ta 1912 yılında oniki Yahudi'nin öldürülmesi, 1925'lerde bu ülkede başlatılan Yahudi karşıtı propagandaların etkisiyle zor günler yaşayan Yahudiler üzerindeki baskılar, 1941'de Irak ordusunda ortaya çıkan Nazi işbirlikçisi Reşit Ali darbesi sırasında iyice yoğunlaştı. 14 Mayıs 1948'de İsrail Devleti'nin kurulmasından sonra, gittikçe artan bir tempoyla 1948-1951 yılları arasında Irak ve Kürdistanı terkeden Yahudiler İsrail'e yerleşmeye başladılar. Bu dönemde Kürdistanlı Yahudiler, Ezra ve Nehemiah adları verilen tahliye operasyonları ile İsrail'e taşındılar. 1948 yılında sayıları yirmi bini aşan Güney Kürdistanlı Yahudilerden geriye 1952'de ancak 6 bin kişi kalmıştı. Geriye kalan bu Yahudilerin Irak dışına çıkışları ise Arap devletince yasaklanmıştı. Monarşiyi deviren General Abdülkerim Kasım'ın yönetimi sırasında (Temmuz 1958-Şubat 1963) bu yasak kaldırıldı ve Yahudilerin Irak'ı terk etmelerine izin verildi. Ancak Kasım'ın devrilmesinden sonra yasaklar yeniden yürürlüğe kondu.^{69[3]}

Jonathan C. Randal, 'Bunca Bilgiden Sonra Ne Bağışlaması? Kürdistan İzlenimleri' adlı çalışmasında Kürdistanlı Yahudilerin İsrail'e göçü hakkında şu bilgileri aktarıyor: 'Kürtler, 1950'deki legal göçten önce yüz binden fazla olan Yahudi cemaatinin geri kalan kısmını kaçırmada son derece maharetliyidiler. Kürtler ateşkesten istifade ederek 1970 ve 1971 yazlarını hayır işlerine ayırdılar. Kürt arabaları Bağdat Yahudilerini kuzeye (Kürdistan'a) taşıdı. (Hükümetin süphesini çekmemek için göç, Iraklı kent sakinlerinin yazın kırlara yaptıkları göçle aynı zamana denk getirilmişti.) Oradan İran'a sonra İsrail'e götürüldüler. Yekililer kaçıışı durdurmak için hiçbir şekilde müdahale etmediler. Göç o kadar çok Yahudiyi kapsamıştı ki -üç bin kadar- MOSSAD, Irak'ın özel sebeplerle buna göz yumduğuna karar verdi.'^{70[4]}

^{67[1]} Halévi age, s. 241-258.

^{68[2]} Faik Bulut, *Filistin Rüyası*, Kaynak Yayınları, 1991, s. 184.

^{69[3]} Dr. A. Medyalı, age, s. 62-63.

^{70[4]} Jonathan C. Randal, *Bunca Bilgiden Sonra Ne Bağışlaması? Kürdistan İzlenimleri*, İngilizce'den Çeviren: Faysal Nerse, *Avesta*, 1. Baskı 2001, İstanbul, s. 253.

Kürdistan'dan göç eden Yahudilerin İsrail'deki nüfusu 200 bin olarak tahmin ediliyor.^{71[5]} İsrail'de yaşayan Kürt ve Kürdistanlı Yahudiler tarafından kurulmuş olan İsrail'deki Kürt Yahudileri Ulusal Örgütü'nün (**The National Organization of Kurdish Jews in İsrail**) başkanlığını yapmış olan Habib Şimon'nun 1973 yılında yapmış olduğu bir açıklamaya göre, İsrail'de doksan bin Kürdistanlı Yahudi bulunuyordu. Gazeteci-yazar Pamela Kidron ise, 1988'de kaleme aldığı bir makalesinde İsrail'de yaklaşık 150 bin Kürdistanlı Yahudi'nin varlığından söz etmektedir.^{72[6]}

Kürdistanlı Yahudiler, 1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulmasından hemen sonra kitlesel ve örgütlü olarak İsrail'e göçtüler. Kürdistanlı Yahudilerin yanı sıra, Yemen, Fas, Buhara, Etopya, İran, Türkiye ve Gürcistan'da yaşayan Yahudiler de İsrail'e göç etti. İsrail'e yapılan bu göç, günümüze kadar gelen farklı tartışmaları da su yüzeyine çıkardı. Tartışma konusu olan, sayıca büyük olan bu grupların göçünde rol oynayan etkenlerin kaçış mı, yoksa gönüllülük mü olduğudur. Kesin olan, 1948'de İsrail'in büyük bir hava köprüsünü organize ettiği ve bu şekilde dünyanın birçok ülkesinden, ağırlıklı olarak da İslam ülkelerinden Yahudileri kutsal topraklara taşıdığıdır.

Halévi, Çok somut bir biçimde kitle değişiminden bahsediyor ve şöyle yazıyor: 'Yaklaşık sekizyüz bin Filistinli'nin sürülmesinden doğan boşluğun oriental Yahudilerle kapatılması gerekiyordu.'^{73[7]}

Yine Weinstock, 1948 ve 1953 yıllarında Filistin'de kurulan kolonilerin bu amaçla oluşturulduğu bilgisini vererek, daha da ileri gitmektedir.^{74[8]} Rodson ise, göçertilen Filistinli sayısını altıyüz bin olarak vermektedir. Verdiği bilgilere göre İsrail Devleti'nin kurulmasından ve savaştan önce Filistin'de altıyüzelli bin Yahudi ve yediyüz kırk bin Arap yaşamaktaydı. Geriye kalan yüzaltmış bin, 1951 yılında altı yüz seksen yedi bin Yahudi göçmen gelmiştir. Bu sayının üçyüzotuz bini yalnızca Afro-Asya kökenlidir. 1956 yılında ikiyüz bin Arap'a karşılık bir milyom altı yüz altmış altı bin beş yüz Yahudi bulunmaktaydı. Oriental Yahudiler geldikleri ülkeleri, bunu gönüllü yaptıkları inancı içinde terk etmişlerdi. Ancak onlar içinde kök saldıkları İslami çevreleri isteyerek ve gönül rahatlığı ile geride bırakmadılar. Yaşadıkları İslam çevresi ve Filistin'de yerleşmiş olan Siyonistlerin gündemleştirdikleri çekici yaşam, bu her iki olgu onların köksüzleşmelerinde belirleyici rol oynadılar.^{75[9]}

Yahudi göçünde, 1950 yılında İsrail hükümetince çıkarılan ve göçün dayandığı 'Law of Return' yasasının önemli bir yeri vardı. Bu yasa, İsrail dışında yaşayan Yahudilerin İsrail'e 'geri dönme' hakkını garanti ediyordu. Bu yasa aynı zamanda, Arap-İsrail Savaşı sonucu ortaya çıkan soğuk atmosferin derinleşmesine yolaçtı.^{76[10]}

Örneğin Irak ve Güney Kürdistan'da, Law of Return yasasının yürürlüğe girmesinden sonra, Yahudilerin vatanları için görevlerini yerine getirmelerini sağlamak amacı ile, Siyonist sabotajlar yapıldı.^{77[11]}

Weinstock ise, bu konuda şunu yazıyor: 'Tarihsel olarak varlığını koruduğu iddia edilen sözde anti-semitizm olgusunun gelişme zemini bulamadığı yerde, siyonist çıkarlar başka şeylerin yanı sıra şiddet kullanımı ile kendi varlık şartlarını yaratan ebe rolünü oynamaktadır: Irak ve Güney Kürdistan'da 50'li yıllarda

---

^{71[5]} Dr. A. Medyalı, *age*, s. 65.

^{72[6]} Pamela Kidron, *age*, 15 Ekim 1988.

^{73[7]} Halevi, *age*, s. 241-258.

^{74[8]} Nathan Weinstock, Nathan, *Das Ende İsrails? Nahostkonflikt und Geschichte des Zionismus*, 1975, s. 237.

^{75[9]} Maxime Rodison, *Israel and the Arabs*, Harmondsworth, 1968, s. 39.

^{76[10]} Brigit Amman, *age*, s. 241-258.

^{77[11]} Halévi: *age*, s. 241-258.

Yahudi kurumlarına yapılan bombalı saldırılar burada zayıf olan 'Eretz İsrail'ine duyulan özlemin' sığrama yapmasına yardım etmeliydi.^{78[12]}

Arap bölgesindeki Yahudi Cemaati ve Güney Kürdistan'da* Yahudiler arasında esas olarak bir farklılık konulmalıdır. Birincisi, Bağdat'ta yaşayan Arap-Yahudileri zengin ve aydın bir tabaka oluşturmaktaydılar. Bunlar Babil kültürünün mirasçıları olarak görülmektedirler. Kürt Yahudileri kırsal-geleneksel ve izole edilmiş bir toplumda ve bu çevreye ters bir durumda ve batıdan izole olarak yaşadılar. Onlar Avrupa'daki gibi sanayileşme, eğitim ve kültüre tamamen yabancı idi.^{79[13]} Ataerkil ve pribalist toplumsal yapı nedeniyle, Kürt-Yahudi göçmen kitlesi toplumsal karar süreçlerine katılamadılar. Etnik olarak devlete-bağlılık duymalarının nedeni, buradaki Kürt toplumunun varlığı idi, Bağdat Yahudilerinin buradaki devlete duydukları bağlılıklarının nedeni ise buradaki Arap toplumuna duydukları yakınlıktı. Bundan dolayıdır ki, etnik-politik olarak bağımsız bir şekilde, Kürt Müslümanlarıyla birlikte, Arap dünyasından ve Filistinli Araplardan az destek gördükleri duygusunu taşıdılar.⁸⁰

Irak ve Güney Kürdistan'daki Yahudi toplumunda da Siyonist akım olmasına rağmen, Haham Khedouri Sassoon şu düşünceleri savunmaktadır:

'Irak ve Güney Kürdistan Yahudileri her zaman siyonizme karşı olacaklardır. Yahudiler ve Araplar bir yüzyıldan fazla süredir aynı haklara ve ayrıcalıklara sahip oldular ve bu nedenle kendilerini, bir ulusu meydana getiren parçalar olarak gördüler.⁸¹ Ancak, Bağdat'ta Araplarla birlikte yaşayan Yahudiler, kendilerini burada hüküm süren, Güney Kürtlerini ve Arapları aynı ulusal birlik içinde gördüğü devlet ideolojisini, -ki bu ideoloji Kürtlerin büyük bir bölümünü ve onlarla birlikte yaşayan Yahudileri, dün olduğu gibi bugün de içermeyen bir görüştür- kendilerini de kapsadığı sürece kabul ettiler.

Thomson, Irak'tan 'kurtarılan' Yahudileri, onların atalarıyla -yani eski Babil'deki Hrsitiyan sürgünleri ile- karşılaştırmaktadır. Ona göre bu yeni İsrail göçmenleri atalarının tersine Ürdün Nehri'nin kıyısına yerleştiler ve Babil'deki vatanları için ağladılar.⁸² Devletin kurulmasından hemen sonra İsrail'e göç operasyonlarının isimleri yeşillendirme fantazileri için çok önemli ip uçları vermektedir: Örneğin Irak ve Kürdistan için 'Ali Baba' ve 'Sihirli Halı' operasyonları.⁸³ Kürt Yahudileri için -diğer sephardik toplumu için olduğu gibi- bir hafta içerisinde hızlı bir köksüzleştirme ve geneksel eğilimli binlerce yıllık bir toplumun yeniden yeşertilmesi sağlanmıştı.

İsrail'deki Küçük Kürdistan

İsrail'deki Kürdistanlı toplumun varlığı yaklaşık 19. yüzyılın başlarına dayanıyor. İsrail devlet arşivlerinde, Kürdistan'dan İsrail'e ilk göçün tarihi 1821 yılı olarak gösteriliyor.⁸⁴ İsrail'deki Kürdistanlı toplum, Filistin'deki Yahudi

---

^{78[12]} Nathan Weinstock, age, s. 21.

* Kürdistanlı Yahudilerin büyük bölümü -yaklaşık 15.000 kişi (Blau 1985: 124)- Irak devletinin hakim olduğu bölgeden geldiler. Irak hükümetinin 4. Mart 1950 tarihinde çıkardığı ve Irak'ta yaşayan Yahudilerin -Kürt bölgesinde yaşayanlarda dahil olmak üzere- bu yasanın yürürlüğe girmesiyle birlikte ülkeyi terk ettikleri yasa Cemal Nebez'in kitabında (1979: 77) Almanca çevirinden okunabilir. Sözlü anlatımların dışında Yahudilerin Kürdistanın diğer bölgelerinden göç ettikleri dönemdeki şartlara ilişkin bilgiler toplamak mümkün olmadı. Ancak, onların Irak-Kürdistan'ından gelen göçmenlerden ve diğer Sephardik gruplardan esas olarak farklı olmadıkları kabul edilebilir.

^{79[13]} Halévi, age, s. 241-258.

⁸⁰ Brigit Amman, age, s. 241-258.

⁸¹ Lilienthal, age, 1953, s198.

⁸² Thomson: Lilienthal'ın Kitabında, 1953, s. 199.

⁸³ Halévi, age, 1986, s. 264.

⁸⁴ Sabar, age, 1982, s. xxxi.

toplumu içerisinde ilk etnik toplumu kalıcılaştıranlardandır.⁸⁵ I. Dünya Savaşı'ndan sonra Kürdistanlı Yahudiler, Doğu Kürdistan'ın Urmiye şehrinden buraya geldiler. Bunu yirmili yıllardaki göç dalgası izledi.⁸⁶

1929 yılında Filistin'e Kürdistan'dan gelen yaklaşık ikibin kadar Yahudi kayıtlara geçirilmişti.⁸⁷ İsrail Göçmenler Dairesi kayıtlarında, Kürdistanlı Yahudi Cemaati'nin kuruluşu 1931, Türk-Kürt Cemaati'nin kuruluşu ise 1936 olarak yer alıyor.⁸⁸ Son büyük göç dalgası ise, 1950/51 yıllarında ve yukarıda anlatılan şartlarda meydana geldi.

İsrail'de yaşayan Kürdistanlı toplum, kökenleri hakkındaki soruya **'Ena Kürdi'** yanısıra, Aramice dilinde **'Kürdüm'** şeklinde cevap verdiler ve veriyorlar. Kürdistanlı Yahudiler bu cevapla, ait oldukları topluma açıklık getirmekte.⁸⁹

Kürdistanlı Yahudiler için, Aramca ve İbranice arasındaki akrabalığın yanısıra, Yahudi dinine ve yeni vatana duygusal bağlılık da önemli bir faktördür. Kürtçe, İbranice, Aramca ve Arapça gibi Semitik dillerin tersine, Farsça ve Germen dilleri gibi İndo-Avrupa grubuna dahildir. Kürdistanlı Yahudiler arasındaki yaşlı insanlar dilleriyle gurur duymaktadır. Ve bunu her vesileyle açığa vurmaktalar. Kürdistanlı Yahudiler ile ilgili folklorik hikayeler, atasözleri ve şarkıları toplamış olan Sabar, Kürdistanlı Yahudilerin her vesile ile şarkıların çoğunu Kürtçe söylediklerini belirtmektedir.

Kürdistanlı Yahudiler, kutsal kent⁹⁰ olması nedeniyle çoğunlukla Yerusalem'de ve çevresinde yaşamaktadırlar. Küçük Yersusalem olarak adlandırılan Zaho kentinin eski takma adına çağrışım anlamında, bugün Katamun semti sıkça "Küçük Kudüs" olarak adlandırılmaktadır. Cohen, Jerusalem'deki Zikhron Yosef (Nahlaost) semtini "Kürt Semti" olarak adlandırıyor. Kürt semti, komşuları tarafından "Mahone Yehuda" diye de bilinmekte. Bu semtte yalnızca Kürtler yaşamaktadır.⁹¹

Kürt kimliği, İsrail'deki Kürdistanlı toplum içinde en fazla Kürdistanlı Yahudilerin kurduğu getolarda yaşayan gençler içinde ortaya çıkıyor. Çok güçlü duygusal bir yükümlülükle bunu dille getiriyorlar. Fakat sonuçta, kimlikleri İsrail kimliğinin alt kategorisidir. Bu, her ne kadar İsrail'deki Kürtlerin özellikle *'asimile edilemez'* kabul edilse de, çoğu göçmen toplumlarda rastlandığı gibi, var olan bir olgudur.⁹²

İlk göçmen nesil, kimliklerini genellikle daha çok Kürdistan ile ifade etmektedir. Nostaljik duyarlılıklarını korumaktadırlar.⁹³ Her ne kadar kendilerinde hala yaşattıkları, Yahudiliğe ait olmayan kültürel izler (örneğin, dil, müzik ve kısmi değer yargıları) onların diğer Kürt çevreleriyle yeterli ilişkiye girmemelerinden dolayı gelişemediğinden, belirli bir şekilde donmuş olsa da, içeride çok önemli bir sosyal anlamı bulunmaktadır.

Dışarıya etnik bağımlılık gösterme, yukarıda açıklandığı şekilde iki yöne göre şekilleniyor:

- 1-Kürt olmayan İsrailliler
- 2-Yahudi olmayan Kürtler.

---

⁸⁵ Vanlı , age, 1988, s. 34; Fichtel, age, 1949, s. 559.

⁸⁶ Sabar, age, 1968, s. 21.

⁸⁷ Blau , age, 1985, s. 126.

⁸⁸ Cohen, age, 1975, s. 59.

⁸⁹ Nebez , age, 1987, s. 17.

⁹⁰ Kürdistan'da vefat eden Kürdistanlı Yahudilerin ayakları Kudüs'e doğru gömülüydü. (Sabar, age, s. Xxxi)

⁹¹ Yona Sabar, age, s. Xxxi.

⁹² Cohen , age, 1975, s. 15.

⁹³ Blau, age, 1985, s. 127.

İsraililer onları, bazen doğulu Yahudi toplum anlamına gelen "Sephardim", bazen de "Kürtler" olarak adlandırmaktadır.

Kürdistan'dan göçen Yahudilerin bulunduğu çok az sayıdaki yerleşim birimlerinde yaşayanlar 50'li yılların başında İsrail'in birçok bölgesine dağıtıldılar. Buna örnek Barasche köyü verilebilir.⁹⁴ Yukarıda sözünü sıkça ettiğimiz eski sakinlerin Be'et She'an yakınlarındaki Séde Teromut yerleşim birimini kuran Sandur'dur. Onlar bugün de halen pratik olarak "başkalarına bir kız dahi vermediklerini" gururla belirtmektedirler. Qryat Gat yakınlarındaki yerleşim birimi Resacha da, 1953 yılında Kürt göçmenleri tarafından kurulmuştu.⁹⁵ Yogne'am yerleşim bölgesinde hemen hemen yalnızca Kürdistan'nın Soran bölgesinden göç etmiş olan Kürtler yaşamaktadır. Tiberias, Qiryat, Mal'achi, Afula, Bét She'an ve Haifa'da Kürtler kapalı semtlerde dağınık bir şekilde yaşamaktadırlar. Sonuç olarak yaklaşık 50 İsrail yerleşim biriminde Kürt kökenli Yahudiler yaşamaktadır.⁹⁶

İsrail'deki Kürt Yahudilerin ulusal örgütlenmesi ile uğraşan bir grup, ağırlıklı olarak kültürel etkinlikleri desteklemektedir. Örneğin, etnik-kültürel kimliğin kaybolmaması ve geline ulkenin iyi tanınması için Kürdistan'a seyahatler düzenlemektedirler. Özellikle Kürt kökenli sanatçılara yardım etmekte ve imkanları ölçüsünde onları Kürdistan'dan İsrail'e davet etmektedirler. Bu şekilde 1973 yılından bu yana her yıl elli bin kişiye varan katılımın sağlandığı açık hava konserleri (Saharane)⁹⁷ organize etmektedirler.⁹⁸ Örgüt Kürdistan'daki Yahudilerin tarihi üzerine dökümanların ve filmlerin yayınlanmasını ve gösterimini desteklemektedir. Örgüte göre, İsrail'de yaşayan Kürtlerin sayısı yüz ila yüzยirmi bin arasında değişmektedir. Örgüt gerek Kürtlerin geldiği ülkede, gerekse sürgünde yaşadıkları ülkelerdeki örgütlerden pratik olarak tamamen izole dirler- onlara göre İsrail Devleti'nde yaşadıklarından dolayı, Müslüman Kürtlerce bu duruma istenmeyerek getirilmişlerdir. İsrail'in Kürtlere yetmişli yıllarda sağladığı askeri yardımlardan kendilerine gururla pay çıkarmaktadırlar. Mele Mustafa Barzanî'nin iki oğlunun İsrail'i ziyaret etmeleri hakkında şöyle diyor: "İsrail'deki Kürt Yahudilerin halen Kürdistan'a güçlü bir duygusal bağlılıkları vardır. Kürt şarkılarını ve haberlerini yayımlayan radyo yayınlarını sıkça dinlemektedirler. Bunu yaparlarken sıkça gözlerinden yaşlar dökmekte ve doğdukları ülkelerine özlemlerini dile getirmektedirler. Kürtlerin özgürlükleri için verdikleri mücadeleleri izlemekte ve birçoğu imkanlarının olması halinde yardım edeceklerini söylemektedirler." ⁹⁹

---

⁹⁴ Sabar, age, 1982, S. xxxi.

⁹⁵ Bloch, age, 1966, s. 641.

⁹⁶ Ronnen, age, 1981, s. 20.

⁹⁷ Saharane (Seyrane) Irak Kürdistan'ında da kullanılan bir kavramdır ve bir tür büyük piknik anlamına geliyor.

⁹⁸ Vanlı, age, 1988, s. 34.

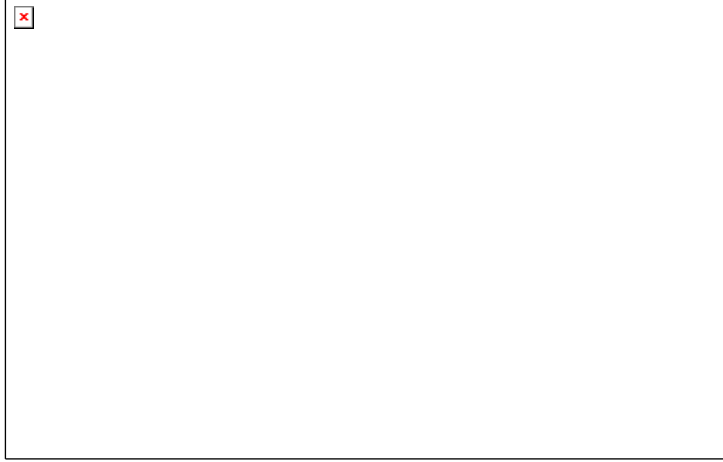
⁹⁹ Yona Sabar age, s. 21.

Irak rejiminin 1988'de yaptığı Halepçe katliamından sonra, Kuzey Kürdistan'a sığınan Kürtlerin göç dalgasına tepki olarak (Ağustos, Eylül 1988) İsrail'deki

Kürtler yıllık SaHarrane kutlamaları sırasında hükümetlerine Türkiye'deki iltica kamplarında bulunan yetim ve öksüz Kürt çocukları kabul etmesi için çağrıda bulundular.¹⁰⁰

İsrail'deki Kürdistanlı Yahudiler, Kürdistan kavramına bağlı kalıyorlar. İkinci

ve üçüncü kuşaklara mensup olanlar çoğunlukla ailelerinin geldikleri bölgeleri şu anda hangi devletlerin yönettiğini bilmemekte ve görüldüğü kadar bu onları ilgilendirmemektedir. Bir taksi şoförü şöyle diyor: "Babam Zaho'dan buraya gelmiş, Annem ise Urmiye'den. Her ikisi de Kürdistanlıdır." Yirmi yaşındaki bir kadın asker ise şöyle diyor: "Kürdüm; Babam

Hakkarili, annem Duhokludur." 60 yaşındaki Nahun Barzani, Kürt olmakla gurur duyuyor ve bunu her vesileyle dille getiriyor. Ve sözlerine olarak şunları ekliyor: 'Ben Kürdüm. Ülkem, Kürdistan'dır. 53 yıl önce İsrail'e geldik. Burada kendi kültürümü, her hangi bir baskıya uğramadan yaşıyorum. İsrail Devleti, bu anlamda bizlere yardımcı oluyor. Bizler, İsrail toplumunun çok renkli temel taşlarındanız. Tek dileğim Kürtlerin bir devlete kavuşmasıdır. Kürdistan ile organik bağlarım var. Gidip geliyorum.' 100 yaşındaki David David, Kürdistan lafını duyunca duygulanıyor. Ve ağlamaklı bir sesle şöyle diyor. 'Ben Kürdistanlıyım. Tek dileğim, Kürdistan'a gidip, suyundan içmek ve anılarımı tazelemek. Ülkemi çok özleyorum.' Emekli öğretmen David Kirma, özgür Kürdistan rüyasını görenenlerden. Tek dileği, Kürtlerin de bir devlete kavuşması. Kirma, sözlerine şöyle devam ediyor: 'Ben Kürdüm. İsrail kimliğini taşımama rağmen, tüm duygularım ile Kürdistan'a bağlıyım.' Zaxo'lu Johann Zeman ise şöyle diyor: 'Ailem Kürttür. Geleneklerimize bağlıyız. Aile içinde Kürtçe konuşulmasına rağmen, ana dilim ile konuşmamak beni çok üzüyor.'

İsrail'deki Kürdistanlı toplum, Kürt sorununa oldukça duyarlı. Kürdistan'da cereyan eden siyasi olayları yakından takip ediyor. Kalplerinde, Kürtlerin bir devlete kavuşması arzusu yatıyor. Bunu her defasında açıkça dile getiriyorlar.

Bu düşüncüyü dile getirenlerin başında, İsrail'de 1993'te kurulan İsrail-Kürt Dostluk Ligi geliyor. Bu cemaat, İsrail'de Kürt sorununa en fazla angaje olanların başında gelmektedir. Cemaat ile ilgili ABD'de yayınlanan *The Kürdistan Review* adlı derginin verdiği habere göre, derneğin amacı, 'İsrail kamuoyunda Kürt halkına ve onun verdiği kendi kaderini tayin etme mücadelesine destek sağlamaktır.' Dernek, İsrail'de yaşayan Kürdistanlı Yahudilerin kültürel ihtiyaçlarını karşılayanın yanısıra, dünya Kürtleriyle ilişki geliştirilmesine büyük önem atfediyor. KADEK Genel Başkanı Abdullah Öcalan'ın Kenya'dan uluslararası bir komployla Türkiye'ye kaçırılması, Yahudi Kürtleri olduğu gibi İsrail'deki ligi de üzmüş. Anılan tarihte Berlin'deki İsrail Konsolosluğu önünde protesto gösterisi yapan Kürtlere İsrail güvenlik güçlerince açılan ateş sonucu, dört Kürt yaşamını yitirmiş, onlarcası da yaralanmıştı. Ligden bu olaylar üzerine yapılan açıklamada Kürtlerin, İsrail-Türk ilişkilerine feda edilmesinden duyulan rahatsızlık dile getirilmişti. 1994 yılında İsrail Cumhurbaşkanı Weizmann'ın Türkiye ziyareti sırasında Moti Zaken, bu ziyarette birlikte İsrail'in Kürt ulusal hareketine karşı Türkiye'ye destek sözü verişinin Öcalan'ın yakalanması sürecini başlattığını

¹⁰⁰ Litani, age, 1988.

hatırlatarak, 1994'teki bu anlaşmanın küçük bir siyasi hata olmadığını ve oldukça acı ve yüksek bir maliyeti olacağını belirtmişti.

Zaken 28 Şubat 1993'te *The Jerusalem Post*'ta yayınlanan makalesinde, 'Arap olmayan bir millet olarak, Arap idaresinin zorluklarını yaşayan Kürtler, kendilerinin istediğini başaran (bağımsızlık ve Araplara karşı savaşta ayakta kalmalarını sağlayabilecek askeri güç) İsrail'e hayranlık duyduklarını savunuyor ve Kürtlerin büyük bir kısmının İsrail'i model olarak gördüğünü, bu yüzden desteği hakettiklerini vurguluyor. Zaken, haftalık haber dergisi *Aksiyon*'a verdiği bir mülakatta ise, Kürt Sorunu ve İsrail'deki Kürt toplumu ile ilgili şunları dille getiriyordu:

'Kürdistanlı Yahudiler, kırsal kesimde Kürt toplumu içinde yüzyıllardır Kürt kültürü ile haşır-neşir halde yaşayan Yahudilerdir. Kürdistan'dan 'Eretz İsrail'e (Filistin) 15. asırdan itibaren, ekonomik ve siyasi sebeplerden dolayı yavaş yavaş süren bir göç vardı. Bu göçten sonra, Güney Kürdistan'da kalanlar da oldu. İsrail'e, dünyanın dört bir yanından Yahudiler geldi. Bu Yahudiler arasında, Kürdistanlılar, İsrail toplumuna en çok entegre olmuş sayılırlar. Kürt Yahudiler, Neo-Aramice ile birlikte Kürtçe de konuşuyorlar. Özellikle Yahudi olmayan komşularıyla konuşurken Kürtçe konuşuyor, Kürt müziği dinliyor ve Kürt mutfağından yiyorlar. Hem Kürt ve hem Yahudi mirasa sahipler, ancak onlar sevdikleri ve bağlı olmaktan gurur duydukları İsrail Devleti'nin İsrailli vatandaşları. Kürt Yahudilerin herhangi bir siyasi partiye özel yakınlık duydukları söylenemez. 1970'lerde İşçi Partisi'nden Kürt orijinli iki milletvekili Knesset'te idi. Likud Partisi'nden de Kürt orijinli bir bakan ve milletvekili vardı. (Izak Mordehay) İsrail ordusunda general olduğu zaman, benim gibi birçok insan için gurur kaynağı oldu. Savunma bakanı olmasının anlamı daha büyüktü.

İsrail'deki Kürtler, (Kürdistan'daki) Kürtlerin iyiliğini arzuluyor ve onların kaderiyle ilgileniyor. Onlara yönelik katliam yapıldığında kendilerini onların yerine koyuyor. Kürtlerin barış içinde sorunlarını halletmelerini istiyoruz. Ve acılarının biran önce sona ermesini diliyoruz.

İsrail, Kürtlere birçok sebepten dolayı yardım etti. (ABD bu konuya büyük oranda müdahildi) Yahudiler ile Kürtler arasında tarihe dayanan dostluk, İsrail Devleti'nin Kürtlere yardım yapmasını zorunlu kılıyor. İsrail'in Kürtlere yardım ettiği bu dönemde politikayı aşan büyük ilişkiler ve dostluklar kuruldu.¹⁰¹

Kürdistanlı Yahudilere dair dokümaner bir film yapan gazeteci Mehmet Aktaş da İsrail'de yaşayan Kürt toplumun, Kürdistan sorununa bakışını şöyle özetliyor: 'Onlar, Kürt sorununu kendi öz sorunlarıymış gibi görüyor. Kürdistan'a atılan her bombanın kalplerine atıldığını hissediyorlar. İsrail'in T.C ile girdiği ilişkilere anlam veremiyorlar. Bu ilişkileri protesto etmek için birçok gösteri organize ettiler. İsrail'in Kürt sorununa daha fazla angaje olması için siyasi çalışmalar yürütüyorlar. İsraillidirler, fakat birer Kürt gibi yaşıyorlar. Hepisinin kalbinde Kürt devleti yatıyor. Öcalan'ın İsrail'in eliyle Türkiye'ye kaçırılmasını utanç olarak görüyorlar.'

Kürt televizyonu Medya Tv kameralarına konuşan Kürdistanlı kimi Yahudilerin Kürt sorununa bakışları da kısaca şöyle: 1951 yılında Kürdistan'dan göç eden Yahudiler tarafından kurulan ve 200 ailenin yaşadığı Moshabab Köyü'nün sakinleri, Kürt Sorunu ile yakından ilgililer. Kürdistan'daki gelişmeleri yakından takip ediyor, okul ve sinagogda, Kürt sorunu üzerine sık sık tartışıyorlar. T.C-İsrail ilişkilerini eleştiriyorlar. 'İsrail Devleti, Kürtlerin düşmanları ile işbirliği yapmamalı' diyorlar. Hemen hemen tüm köy sakinleri bu düşünceleri dile getiriyorlar.

---

¹⁰¹ *Aksiyon Dergisi, Sayı. 291, 29 Aralık 2001.*

Kürdistanlı Yahudiler üzerinde araştırma yapan Yakob Yakob, ise aynı konuda Kürdistanlı Yahudilerin yaklaşımını şöyle açıklıyor: 'İsrail'deki Kürdistanlı Yahudiler, geleneklerine çok bağlılar. Birer Kürt gibi yaşıyorlar. Kültürlerini yaşatmak için örgütlenmişler. Yeni nesil, Kürtçe konuşmamasına rağmen Kürt sorununa fazla ilgi gösteriyor. Hepisinin kalbinde Kürtlerin bir devlete kavuşması arzusu yatıyor.'

48 yıl önce Güney Kürdistan'ın Duhok'tan göçen Nahun Barzani, Kürt sorununu kendi sorunu gibi görüyor. Kürtlerin devletleşmesi için İsrail'in Kürt sorununa daha fazla angaje olmasını savunuyor.

David David, 100 yaşında Kürdistanlı bir Yahudi. Kürtlerin içinde bulunduğu duruma çok üzülüyor. Son arzusu Kürdistan'a gidip, anılarını tazeleyip Kürdistan suyundan içmek. Simon Tov, Kudüs'deki Kürdistanlı Yahudilerin kurduğu derneğin çalışanı: 'Kürdistanlı Yahudiler, yaklaşık 2500 yıldan bu yana kutsal topraklarına kavuşmak arzusunu taşıdılar. Bu arzuları gerçekleştirdi. Bu insanlar kutsal topraklara kavuşmasına rağmen, gönülleri geldikleri yerlerde kaldı. O toprakların gelenek ve göreneklerini burada yaşatmaya çalışıyorlar. Hepisinin kalbinde Kürtlerin kendi haklarına kavuşması yatıyor.'

Güney Kürdistanlı emekli öğretmen David Kirma özgür Kürdistan rüyası görenlerden. Kürtlerin de bir devletin olmayışına çok üzülüyor. Devlet sahibi olmaları için İsrail'in Kürtlere yardım etmesini savunuyor.

Kürdistanlı Yahudilerin tarihi üzerine çalışan Zaxolu Johann Zeman, ailesinin Kürt sorununa büyük ilgi gösterdiğini söylüyor. Zeman, Kürtlerin bölge devletleri ile olan problemlerinin çözülmesi için İsrail'in aktif rol alması gerektiğine inanıyor.¹⁰²

Barzanlı Yahudiler

Kürt hareketini karalamak isteyen kimi çevreler son zamanlarda Türkiye ve bölgedeki dini-politik atmosferin de rüzgarını arkalarına alarak başta Barzaniler olmak üzere birçok önemli Kürt şahsiyeti ve ailesinin Yahudi olduğunu iddia etmeye başladı. Genellikle Müslüman veya sol Kemalist olan çevreler Kürtleri Yahudilikle 'suçlayarak' insanlık tarihinin tarihin en derin geçmişine sahip bu iki milleti güya aşağılıyor.

Oysa Kürtlerin ülkelerine sığınan Yahudileri ve Yahudiliği benimseyen Kürtleri din değiştirmeye veya zorla asimile etmeye kalkıştıklarına dair herhangi bir iddia veya kanıt yok. Hal böyle olunca Kürdistan'daki Yahudiler de kimliklerini gizlemeye veya dinsel baskıların korkusuyla din değiştirmeye gerek görmediler. Bu ülkede Yahudilere yönelik soykırım veya dinsel ırkçılık da görülmedi. Yani Kürdistan'da 'dönme veya Sabetaycı' sorunu olmadı. Oysa özellikle Osmanlı sultanlarının Yahudileri din değiştirmeye zorladıkları, katliama uğramaktan veya sürülmekten korkan Osmanlı Yahudileri de bu baskılara boyun eğip Müslümanlığı kabul etmiş gibi görünmelerine rağmen aslında dinlerini terketmedikleri ve yüzlerce yıl kapalı kapılar ardında ibadetlerini yerine getirdikleri biliniyor. Halen Türkiye'de yaşayan Yahudi ve Yahudilikten dönen insanlar ırkçı baskılara veya dinsel aşağılanmalara maruz kalıyor ve Yahudilikten kaynaklanan kimlik sorunu devam ediyor. Bu nedenle Türkiye'deki Yahudiler veya Yahudilikten dönenler geçmişlerini gizlemek sorunda kalıyor. Çünkü geçmişleri, onların önünü tıkayan veya onları ırkçı gericilerin milli-dini hedefi yapan bir gerekçe olabiliyor.

Oysa Kürdistan'da böylesi bir sorun hiç olmadı. Yahudiler kendilerini gizlemedi. Ölüm veya sürgün korkusuyla din değiştirmediler. Bu nedenle Kürdistan'da gizli Yahudilik de olmadı. Hal böyle olunca da kimse 'dönme veya

---

¹⁰² Mehmet Aktaş, *İsrail Kürtleri, Ronahi Programı, Med Tv, 1999.*

sebatayist veya Yahudi' diye aşağılanmadı ve kimsenin kütüğü dinsel sırlarla örülmedi.

Kürdistan'ın ve Kürtlerin Yahudiler ve Yahudilikle tanışması Asur İmparatorluğu dönemine dek uzanıyor. M.Ö. 722'de İsrail (Kuzey) Krallığı'nı ele geçiren İmparator II. Sargon, Yahudi halkının bir kısmını da beraberinde sürgüne götürür. Asurilerin esiri olan Yahudilerin birçoğu Mezopotamya'ya yerleştirilip ağır işlerde çalıştırılır.

İkinci dalga ise Babil dönemine rastlıyor. M.Ö. 586'da ise İmparator Nebukadnezar, Judea Krallığı'nı işgal etti ve halkı beraberinde sürgüne götürdü. İki olayda da esir edilen Yahudilerin bir kısmı o dönem Medya veya Gutium olarak adlandırılan Kürdistan'a veya yakın topraklara yerleştirildi.

M.Ö 530'da Mado-Pars Kralı Korş, Babil'i işgal ederek Yahudileri esaretten kurtardı. Serbest bırakılmalarına rağmen kimi Yahudiler, sürüldükleri yerlerde kalmayı tercih ettiler. Bunlar dini inançlarını yaşatmaya devam etmekte ve komşu inançlarla etkileşim halinde idiler. Dönemin Mado-Pars devletinde resmi ve yaygın din Bahdin yani Zerdeştiktir. Ancak diğer din ve inançlar da kendilerini özgürce ifade edebilme hakkına sahiptir.

M.S 1. yüzyılda da Erbil merkezli Kürt Adiabene Prensiği Yahudiliği benimser. Bundan sonra Yahudilik Kürdistan'da kurumlaşır. Kürt (Adiabenos) ve Kürdistanlı (Babil esaretindeki) Yahudiler Kürt coğrafyasına yayılırlar.¹⁰³

Bu yayılmanın ardından Barzan bölgesine de gelen Yahudiler, buradaki halkla iyi ilişkiler kurup bölgeye de yerleşirler. 17. yüzyılda bölgeyi denetimlerinde bulunduran Müslüman Barzan Aşireti, Yahudi Kürtlere ve sürgün Yahudilere bölgeye yerleşme izni verdiler. Böylece Barzaniler ile Yahudiler arasında ilişkiler başlamış oldu. Buraya yerleşen Yahudiler, zamanla bölgenin adıyla anılmaya başlandılar.

Nathanel Barzan gibi. Kürdistanlı bir Yahudi olan Nathanel bu bölgede uzun süre yaşadığı için, diğer Kürtler gibi yaşadığı yörenin ismini almıştır. Haham olan Nathanel Barzan, bölgede nadiren görülen zenginlikte bir kütüphaneye sahipti ve kitapların büyük çoğunluğu da elyazmasıydı. Bu kitaplar, yine haham olan oğlu Samuel Barzan'a miras kaldı. Amerikan reformcu Yahudiler tarafından bir yüzyıl sonra kabul gören ilk kadın haham, Samuel Barzan'ın kızı Asenath Barzan'dır. Asenath Barzan, Musul'da bulunan ünlü Yahudi Akademisi'nin baş hahamı idi. Kürdistanlı Asenath Barzan, Yahudi tarihindeki tek kadın haham olma özelliği taşıyor. 1590-1670 yılları arasında yaşayan Asenath Barzan, Kürdistanlı Yahudiler arasında bir azize olarak biliniyor.¹⁰⁴

Barzan bölgesinde mesleki eğitim merkezleri vardı. Bunların çoğu dokuma sanatına yönelikti. En önemlisi Badiyal köyünde kurulu idi. Yahudiler buralardaki tezgahlarda geleneksel Kürt kıyafetleri dokuyorlardı. Şal û şapıkların dokunduğu tezgahlar "bir" olarak adlandırılıyordu. Barzaniler de bu dokuma tezgahlarında çalışan Yahudileri de "Bırker" diye adlandırıyorlardı.

Barzanlılar, Yahudilerin deneyimlerinden yararlandılar. Samuel Barzani gibi hahamlar Barzan'daki okullarda ders verdi. Zamanla bu okullara Ortadoğunun farklı ülkelerinden gelen öğrenciler alındı. Barzanlı Müslümanlar, Yahudi kızlarla evlendi. Barzaniler de, Yahudilerden kız alarak ilişkilerini derinleştirdiler.¹⁰⁵

İrkçi dini gericilerin özellikle Barzanileri Yahudilikle 'suçlarken' dayandıkları kaynak, Kürdistanlı Yahudiler üzerine araştırma yapan Yona Sabar'dır. Sabar, 'The Jews of Kürdistan/Kürdistanlı Yahudiler' adlı çalışmasında, Barzan bölgesinde

¹⁰³ Louis Ginzberg, *The Legends of the Jews*, 5th ed. (Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1968, VI. 412.

¹⁰⁴ Jacob Mann, *Texts and Studies in Jew. 45/i History and Literature*, vol. I, London 1932.

¹⁰⁵ Jacob Mann, *age*.

yaşayan Yahudilere de geniş yer veriyor. Kitapta, asıl adı Rabbiner-Samuel-ben Rabbi Nathanael hal-Levi olan Samuel Barzani'nin Kürdistan'daki dini çalışmalarına çeşitli anlatımlar ile yer veriyor. Samuel'un Kürdistan'da bir Yahudi Akademisi kurmak için Barzani takma adını kullandığına yer veren Sabar'e göre, Simon Doga, Rabbi Mordecai, Rabbi Aaron Ashkenazi, Rabbi Jacob gibi hahamlar da zaman zaman Barzani ismini kullanıyorlardı.¹⁰⁶

Bölgede yaşayan Yahudilerin Barzan adı alması, Barzani ailesinin Yahudi kökenli olduğu anlamına gelmemektedir. Bölgede yaşayan bazı Kürdistanlı Yahudilerin Barzani ailesi ile kan bağının bulunması da yine Barzanilerin Yahudi olduğu anlamına gelmez.

Kürdistanlı Hahamlar¹⁰⁷

Yahudiliğin Kürdistan'a girmesiyle bölgede birçok önlü haham çıktı. Bu hahamlardan en ünlüsü, aile mensupları ve öğrencileri halen haham olarak çalışan Samuel Berzani'dir. Asıl adı **Samuel ben Nathaneal hal-Levi** olan Samuel Berzani-Adoni, Berzani adını büyüdüğü ve ilk akademisini (okulunu) yönettiği yer olan Berzan kasabasından aldı. Adoni ismi ise, kendisine öğrencileri tarafından verilen bir onurlandırma ünvanıdır. Takriben 1630'da ölen Samuel Berzani, heybetli ve renkli bir şahsiyetti.¹⁰⁸

Kürdistanlı hahamlar hakkında bir çok efsane bulunuyor. Bu efsanelere göre hahamlardan en tanınmış, Samuel Berzani'dir. Çok sayıda destana konu olmuştur. Bir destana göre, Berzan'dan Amadiye'ye genç bir delikanlı iken kaçmış ve orada ölmüştür. Fakat başka bir destana göre, peygamber İlyas ona Berzan'ı terketmesini ve Musul'a gidip orada baş haham olmasını istemiş. Ancak bir el yazmasında bulunan bir gömülü dua, ölüm yerinin Amadiye'de olduğunu gösteriyor. Uzun bir ömür geçiren Samuel Berzani, ölümünde bile Hz. Musa gibi, "doğal gücü azalmamıştır."¹⁰⁹ Türbesi Amadiye'de olup günümüze kadar hem Yahudiler, hem de Yahudi olmayanlar tarafından ziyaret ediliyor.

Berzani-Adoni ailesi, başta Musul olmak üzere Kürdistan'nın birçok kentinde yanı sıra Bağdat'da günümüze kadar haham olarak görev yürüttüler.¹¹⁰

Ben-Jacob, "*Kēhillot Yēhude Kurdistan (Kurdistani Jewish communities), Jerusalem, 1961. Reprint. Jerusalem, 1981*" adlı eserinde Musul'da Berzani ailesinden en az 20 hahamı ismine yer veriyor. Bu isim listede Haham Samuel'in adını sürekli Haham Isaac ismi izliyor. Fakat kızı Asenath tarafından yazılan bir mektupta "babasının erkek çocuğunun olmadığı, sadece kız çocuklarının olduğu" ifade ediliyor. Ben-Jacob, buradan hareketle erkek evladın genç yaşta, babası halen sağken ölmüş olabileceğini ileri sürüyor. Bu durumda efsanede oğul olarak geçen Haham Isaac, Haham Samuel'in erkek kardeşi olabilir.

Haham Samuel, kendisinden, akrabalarından ve çağdaşı alimlerden kalma yazılı dökümanlara göre, kendisinin Kürdistan Yahudiliğinde en istisnai kişilik, karizmatik bir ruhani lider, kararlı reformist, mistik ve şair olarak yükseldiğini gösteriyor. Samuel Berzani asil bir haham aileden geliyor.¹¹¹ Ünlü bir *Dayyan*

---

¹⁰⁶ Sabar Yona, age, s. 104-129.

¹⁰⁷ age, s. 104-129.

¹⁰⁸ Meir Benayahu, "Rabbi Šēmu'el Barzânî Roš Golat Kurdistan", *Sēfunot* 9 (1965), s. 71, 82, 84

¹⁰⁹ Meir Benayahu, age, s. 27-28.

¹¹⁰ Meir Benayahu, age, s. 38.

¹¹¹ Meir Benayahu, age, s. 25.

(hahami yargıç) olarak tanınan babası Rabbi Nathaneal, nadir bulunan kitaplardan ve el yazmalarından oluşan bir kütüphanenin sahibiydi. En büyük oğlu Samuel'den başka Rabbi Isaac, Rabbi Reuben isimli iki oğlu ve iki kızı daha vardı.^{80[14]} Samuel muhtemelen Berzan'da doğdu ve orada büyüdü. Başka bir destanda genç bir alimken Berzan'da babasıyla birlikte Talmut ve mistisizm üzerine çalıştığı şeklinde yer veriliyor. Bu izah gerçeğe daha yakın durmaktadır, çünkü Haham Isaac, kardeşi Haham Samuel Berzan'da akademi yöneticisiyken, ona yardımcı olarak görev yürüttüğünü bir mektubunda ifade etmektedir.^{81[15]}

Bir efsaneye göre, Haham Samuel'in evinin (*Sukkah*) üstünde yeşil ilahi bir ateş görüldüğünü ve ateş yardımıyla Berzan'dan Amadiye'ye göç ettiğine yer veriliyor. Haham Samuel, Berzan'dan sonra akademiler kurduğu ve haham olarak hizmet verdiği birçok yeri dolaştı.¹¹² Muhtemelen sonunda Amadiye'ye yerleşti ve orada öldü. Bununla birlikte ölümünden çok sonra bile, yaşayıp öldüğü yerin sınırlarının çok ötesinde etkisi oldu. Birçok ilahe,¹¹³ dini talimat ve halakic kitabın¹¹⁴ yazarıdır. Ki bu kitaplar biri Yemen'e kadar kopyalanarak yaygınlaşmıştır.¹¹⁵ Kürdistan'da yazılı basım işlemleri olmadığı için yazılarından ancak birkaçı, el yazması olarak günümüze kadar gelebilmiştir. Kürdistan kaynaklı el yazmalarının bir çoğu, kendi okulundan geldiğine kuşku yoktur.¹¹⁶ Öğrencilerini kendi söylemi olan "medresesi (dini okulu) olmayan toplulukların sanki Tanrısı yoktur" sözlerine uygun düşecek şekilde, Kürdistan çapında akademiler (dini okullar) kurmaları için sürekli cesaretlendirmiştir.¹¹⁷ İsrail'deki hahamlarla bile ilişki kurmayı becermişti.¹¹⁸ Üvey oğlu Haham Jacob'un iddiasına göre okulunda "Mısır, İstanbul ve İsrail dahil olmak üzere dünyanın dört bir yanından öğrenci bulunmaktaydı."¹¹⁹

Haham Samuel'in huşu (saygı) telkin eden bir görünüşü vardı. "Bir melek, O'nu Adem gibi parlak, güler yüzlü biri olarak tarif ediyor."¹²⁰ "Medreselerinde sürekli ışık yanıyordu. Toplantıların güçlü adamıydı. Geceleri, ışığı hiç sönmeyen adamın" ölümüyle, bu ışık söndü.¹²¹ Ölümüne Gentile (Yahudi olmayanlar) bile yas tuttu. Bölgede, "Kürdistanlı Yahudilerin büyük öğretmeniydi, ölümünden sonra Kürdistanlı Yahudilerin yıkılacağını ve dağılacaklarını" söyleniliyordu.¹²² Bu

---

⁸⁰Meir Benayahu, *age*, s. 25.

⁸¹Meir Benayahu, *age*, s. 26, 116.

¹¹²Meir Benayahu, *age*, s. 26-27.

¹¹³Bu ilahelerden bazıları yayınlandı. (Ben-Jacob, s. 158-64, Benayahu, s. 91-108.) Diğerleri Kürdistanlı Yahudilerin dua kitabı olarak cilt haline getirilmiş. Bazıları dini şarkılaştırılmış ve ağızdan ağıza günümüze kadar aktarılmıştır. (Ben-Jacob, s. 158-64)

¹¹⁴Meir Benayahu, *age*, s. 46-54.

¹¹⁵Bu kitap *Sefer 'Abne Zikkaron' "Abide Taşların Kitabı (Book of Memorial Stones)"* ismini taşımaktadır, fakat yaygın olarak *'Šehitat Barzānī "Samuel Berzani'nin Kesim Kitabı (Slaughter-Book of Samuel)"* ismiyle bilinmektedir. Bu dini amaçlı hayvan kesimleri için bir el kitabı niteliğindedir.

¹¹⁶Ölümünden çok sonra (takriben 1630'da), 1647-1670 arasında Nerweh ve Amadiye'de kopyalanan çok sayıda Yeni-Aramice Midrashim için bkz, Sabar (976a), s. xliiii-xliv, ve Midraşim (çıkıyor); sunuş VI/4.

¹¹⁷Meir Benayahu, *age*, s. 34, 86.

¹¹⁸Meir Benayahu, *age*, s. 30-31.

¹¹⁹Meir Benayahu, *age*, s. 36.

¹²⁰Meir Benayahu, *age*, s. 33, 110.

¹²¹Meir Benayahu, *age*, s. 36, 110.

¹²²Meir Benayahu, *age*, s. 37.

büyük adam, ailesinin geçimi için kazanç getirecek bir yeteneğe sahip değildi. Bölge insanlarından çok cüzi yardım alıyordu. Çoğu kez sefalet içinde yaşıyordu. Kardeşinin, akademi çalışması için yardım talep eden çok sayıda rica mektubu bulunmaktadır. Bu mektuplarda şunlar ifade etmektedir, "Tanrı biliyor ki, evimde ekmek yoktur. Eşimin giyeceği bir elbise bile yok, çıplak ve yalın ayak, utancından dışarı çıkmıyor."¹²³ Bize şunları anlatıyor, "Tanrının hatırı için cemaatler kardeşime (Haham Samuel) merhamet gösterdiler. Yere batası {karısı} ona {yeterli} yiyecek bırakmıyor ve o (Haham Samuel) açlıktan ağlardı, çünkü karısı herşeyi kendine alıyordu."¹²⁴

Görünüşe göre Haham Samuel'in sadece kızları vardı, ki bunlar arasında en ünlüsü Asenath'tı. Asenath, Haham Samuel'in yeğeni ve aynı zamanda bilinen en iyi talebesi ve sonradan Musul'daki okulun başına geçen Haham Jacob ile evlendi.¹²⁵ Büyük babasının adını taşıyan Samuel isminde bir oğulları vardı. Babası Haham Jacob öldüğünde Samuel çok gençti, bu nedenle Musul'daki okulun yönetimini Asenath üstlendi. Kadın birinin haham olması Yahudi toplumunda, daha çok da Kürdistan'da çok seyrek rastlanan bir gelenek. Bu nedenle Asenath babasından dolayı saygı gördü ve "kadın Talmudi alim" (*tanna'it*) ünvanını aldı.¹²⁶ Bir bağış sandığının oluşturulması amacıyla Amadiye cemaatine yaptığı çağrı, onun İbranice dilinde ve hahamlık kültüründe son derece derin alimliğini gösterdiği gibi, bir dini önder olarak zorluklarını da gösterdi. Faaliyetleri; Yahudiliği öğretmek, vaiz vermek, toplantılarını örfi abdest yasalarına göre yönetmek, Sabbath, dua ve vb.¹²⁷ Eşinin ölümünden önce bile akademinin yönetiminde ona vekalet ediyordu; "eşim kendi eğitimiyle çok yoğunlaştığından, öğrencilere ders vermek için zaman bulamıyor, bu nedenle onlara onun yerine ben ders veriyor, onlara yardımcı oluyordum. Şimdi, merhum kendi ebedi ikametgahına gitti, beni ve çocukları terketti, hasretini çekiyoruz."¹²⁸ Babası ona sadece çalışmasını ve Tevrat'ı öğretti. Babası onu Haham Jacob'la evlendirdiğinde ondan kızına ev işleri yaptırmamasını uyarı ile tembihlemişti.¹²⁹ Haham Asenath hakkındaki destanda, o sadece bir alim ve sofu bir kadın olarak değil, aynı zamanda kerametler işleyen bir Kabbalist. Bir efsane, onun bazı kötü Romalılar (Hristiyan Asuriler) tarafından zorla yakalanıp, sersemletildiğine, bir hakimın kararına dayanarak evini bastıklarına, kitapları dahil kendisi ve kızkardeşlerine ait

---

¹²³ Meir Benayahu, *age*, s. 115-116.

¹²⁴ Meir Benayahu, *age*, s. 113-114.

¹²⁵ Jacob Mann, 'Documents concerning the Jews in Mosul and Kurdistan', s. 480; Meier Benayahu, *age*, s. 27.

¹²⁶ Ben-Jakob, Abraham; *Kēhillot Yēhude Kurdistan*(Kurdistani Jewish communities), Jerusalem, 1961.Reprint. Jerusalem, 1981, s. 35.

¹²⁷ Mann, *age*, s. 483.

¹²⁸ Mann, *age*, s. 511. (orijinalinde bir kelime oyunu: halak hu' li-mēnuhot wē-azab 'oti . . . lē-ānahot). Yaygın ama hatalı biyografisinin İngilizce özetini için bkz: S. Henry ve E. Taitz, *Written out of History: A Hidden Legacy of Jewish Women Revealed through Their Writings and Letters*, (New York, 1978), s. 108-13 (Tarihten Yazılanlar, Yayınlanan Yazıları ve Mektuplarıyla Yahudi Kadınlarının Gizli Mirası). Ayrıca S.D. Goitein, *Jews and Arabs* (Yahudiler ve Araplar), New York, 1964, s. 187 ile karşılaştır. Haham P. Hariri'nin onun hakkında yazdığı onu saygılı bir kraliçe olarak selamladığı mektubu çok ünlüdür: "Hanımefendim, annem ve Rabbanitim (kadın hahamım), size saygı amacıyla eğilerek, diz çökerek, yüzü koyun yatarak ve yere düşerek .... Biz her zaman gerçek ve inançla saygı ve hizmete hazırız, fakat lütfen dualarınızda bizleri unutmayın. Çünkü dualarınız Allah katında barış ricasına eşdeğer görülüyor, yüksek göğe yükseliyor ve üst dünyaları (dünyevi olanla) birleştiriyor" (Ben-Jacob, s. 205).

¹²⁹ Mann, *age*, s. 483, 511.

tüm eşyalara gözlerinin önünde el koyduklarına dair mektubunu ima etmektedir.¹³⁰

Haham Samuel ve ailesi hakkında yazılanlar dışında, daha az renkli diğer haham ve şakirdleri hakkında da efsaneler vardır. Bunlardan ikisi Amadiye Hahamı Simeon Doga ve Nerweh Hahamı Mordehay hakkında olup, iki güzel örnek oluşturmuyorlar. Haham Samuel Berzani'nin Amadiye'ye kaçışını konu edinen aşağıdaki 4 nolu destanda Haham Simeon Doga'dan astrolog ve yerel bir haham olarak bahsediliyor. Haham Samuel'i kulübesine yemeğe davet ediyor ve onu zulüm edenlerden saklanmasını sağlıyor. Acıklı ölümünü konu alan destan aşağıdaki 6 nolu destanda Haham Simeon, tekrar güçlü bir astrolog olarak ve valilerin yükseliş ve düşüşünü önceden bildiren ya da sağlayan olarak tanımlanıyor. Bir yerel vali (yönetici) düşüşü hakkında böyle bir kehaneti haber aldığında, Haham Simeon'un şehir duvarına dizilmesini emrediyor. Bu dönemden kalma dökümanlar çok açık olarak gösteriyorki, Kürdistanlı Yahudiler kehanet işlemini uyguluyorlar. Kat'i biri olan Amadiye Hahamı Judah ben Rabbi Simeon, büyük bir ihtimalle oğlu Haham Simeon Doga, bir arkadaşına yazdığı mektupta şunları ifade ediyor: "Fala baktım, Ahmet Beyin üzerine düştü. Gerçekte vali olacak (bölgedeki Türk valisi). Ancak hava bulutlu. Bu kehaneti bulanık hale getiriyor. ... Bu nedenle veziri görevde olmalı (çünkü hayatı tehlikede). Bu benim kehanetimin sonucu. Fakat gün bulutlu olduğu için tam emin değilim."¹³¹

Ona gönderilen bir başka mektupta alıcı Haham Simeon Doga çok övücü lakaplarla tanımlanıyor. Örneğin: "Sürekli öğrenmekle yoğunlaşan, ... kuşağının seçkin şahsiyeti, ... seçkin *dayyan* (hakim)."¹³² Bu mektupta Amadiye alimleri arasında "kutsal adamların seçkini Samuel'in seçkin öğrencisi", Buradaki Samuel kuşkusuz Rabbi Samuel Berzani'dir. Haham Simeon'un seçkin bir *dayyan* olduğu, Nerweh dayyan'ının, kasabadan Hanukkak isimli bir hain tarafından kaçırılan sekiz yaşında bir kız çocuğunun evlendirilmemesi için tüm yerel hahamları uyarmasını kendisinden istemesi gösteriyor.¹³³ Haham Simeon'un bizzat kendisi tarafından yazılan bir mektupta bir öğrencisine nasıl bir şakird ve örfi kasap olması için gönüllü ders vereceğine ve bunu "dindar olarak ve Tevrat ile kaidelerine uyarak"¹³⁴ yapacağına dair teminat veriyor.

Son destan Haham Mordehay'ın Yahudiliğin üstünlüğünü ona gösterdikten sonra, Nerweh beyinin Yahudiliğe geçişini konu ediyor. Tanınmış Gentile'nin din değiştirerek Yahudiliğe geçişleri, Yahudi ve hahami halk edebiyatında genel olarak yaygın bir temadır. Hakam Avidani'ye göre, Haham Mordehay Nerweh hahamı olup, efsanede geçen bağlantılı olaya şahitlik yapan dedesi Haham Benjamin'in de öğretmenidir. Bu destanın gerçek olduğuna dair başka bir ispatta şu; Hakam Avidani bize şunları söylüyor: Haham Mordehay kendi yazdığı "*Rüyaların Tasviri (Interpretation of Dreams)*" isimli kitabı dedesine hediye olarak verdi. Bu el yazması kitap, Jerusalem Yahudi Ulusal ve Üniversite Kütüphanesi (National and Univesity Library in Jerusalem) tarafından mülkiyetine alınincaya kadar Avidani'nin mülkiyetinde bulunuyordu.¹³⁵ Birçok şeyin yanısıra takriben

---

¹³⁰ Mann, age, s. 483, 510.

¹³¹ Mann, age, s. 485, 510-21.

¹³² Mann, age, s. 522-23.

¹³³ Mann, age, s. 486, 525.

¹³⁴ Mann, age, s. 524.

¹³⁵ Avidani, *Alvañ. Sefer Ma'āšeb (!) bag-Gedolim*. 5 vols. Jerusalem, 4, 550;.

1788'de yazılmış birkaç mektubu da içeriyor. Bu mektuplar Haham Mordehay'in önce Amadiye'de haham olarak çalıştığı, oradan muhtemelen Nerweh'e gittiğini göstermektedir. Bir mektupta *mare de-atra*, "şehrin (Amadiye) efendisi (ustası)" olarak tanımlanmaktadır. Mektup Haham Mordehay'in Nerweh ile güçlü bağlarının olduğunu gösteriyor. Bir başka mektupta bir *šaddar*'ın (İsrail'deki eğitim kurumlarına yardım toplamak için gelen bir temsilci) Amadiye'ye ulaştıktan sonra, Haham Mordehay'i temsilci olarak atadığı ve karısıyla birlikte Nerweh'e gitmekle görevlendirdiğini yazılmaktadır. Haham Mordehay'in imzaladığı ve yerel otoritelere gönderdiği bir diğer mektupta, yardım toplamak için Tiberias'tan gönderilen temsilci Haham Aeron Aihkenazi'nin Amadiye'ye ulaştığı, bu nedenle onlardan cömert bağışlarını temsilcisi Hakam Sasson ile birlikte göndermeleri acil istemektedir.

Efsaneye göre Hakam Avidani'nin dedesi Rabbi Benjamin, Haham Mordehay Nerweh'te iken onun öğrencisiydi. Yine de öyle gözüküyorki Haham Benjamin dahi hem Nerweh, hem de Amadiye'de yaşamıştır. Amadiye'de gömülen hahamlar arasında ismi geçmektedir. 50 yıl haham, öğretmen ve cantor olarak hizmet veren oğlu Hakam Simeon bile Amadiye'de yaşamıştır. Ona ait Sabbath ilahilerinden biri Kürdistan çapında ünlüdür. 1912'de ölmüştür.¹³⁶ Sonradan Jerusalem'e yerleşen oğlu Hakam Alwan Avidani, adeta "son Mohicanlı" olarak Kürdistan'da uzun süre hakamlık ve öğretmenlik yapmıştır ki, "bölgenin son derece aleyhte ekonomik ve kültürel koşullarına rağmen, Yahudilik öğretisi hakkında iz bırakanlar arasında olmuştur. ... Onlar gelecek kuşaklar için öğrenci yetiştirmek ve Yahudiliği yaşatmaya gayret sarfetmişlerdir. Onların bu çabasındaki başarı bugünkü Yahudiliğin muhafazasında görülebilir."¹³⁷ 92 yaşında ölen Hakam Avidani, Jerusalem'deki Kürdistanlı Yahudilerin ruhsal kaynağı olarak bu konuda çalışma yapanların sürekli başvurdukları kaynak olmuştur. Çok sayıda eski ve nadir bulunan el yazmasının sahibi olup, ayrıca birçok kitap yazdı ya da düzenlemesini yaptı.

---

¹³⁶ Ben-Jacob, *Kēhillot Yēhude Kurdistan (Kurdistani Jewish communities)*, Jerusalem, 1961. Reprint. Jerusalem, 1981, s. 80-81.

¹³⁷ Mann, *age*, s. 491.

BÖLÜM 3

'....Kürtler İsrail'in doğal müttefiğidir.'
(Dr. Kamran Ali Bedirxan)

İsrail'in Kürt Politikası

1948'de devletleşmenin ardından çevre bölgelerden Yahudi nüfusu ithal etmeye başlayan İsrail bu yıllarda Kürdistan'a da uzandı. 1950'li yıllarda özellikle Güney ve Doğu Kürdistan'dan Yahudi göçüne başlayan İsrail toplumu ve devleti Kürt sorunu ile de tanıştı.

Filistin sorunundan dolayı başlayan Arap-İsrail savaşlarının ırki ve dini bir temele oturmaya başladığı 1960'lı yılların sonunda İsrail Devleti bir 'çevre siyaseti' izlemeye başladı. Buna göre İsrail'in güvenliği çevre ülkelerdeki (özellikle Arap ülkeleri) politik gelişmelerin kontrol edilmesi ve yönlendirilmesini gerektiriyordu. Bu nedenle çevre kuşağa müdahale etmeye yarayacak ve İsrail'i tehdit eden devletleri uğraştıracak güçlerle ilişki kurulmasının yolları aranmaya başlandı. Bu arada 1961 yılında Irak'ta Kürt-Arap çatışmaları da başlamıştı. Mısır'dan sonra en güçlü Arap ülkesi olan Irak'ın Kürtlerle boğuşması, İsrail için altın bir fırsattı. Yani Kürtler İsrail için bölgede sağlam bir müteffik olabilirdi. Öte yandan Araplarla milli, tarihi ve mezhebi sorunları olan Şah'ın İranı da benzer bir konumda idi.

1950'li yılların sonunda Irak'ta meydana gelen siyasi gelişmeler, İsrail ve İran devletlerini de yakınlaştırdı. Bu dönemde Güney Kürdistanlı siyasi oluşumları destekleyen İran, İsrail'den gelen siyasi, ekonomik ve askeri yardımlar için bir köprü olmuştu. Bu ilişkiler, 1950'de İran'ın İsrail devletini tanıması ile doruğa çıktı.¹³⁸ 1961'de Güney Kürdistan'da başlayan Kürt ayaklanmasının ardından İsrail ve PDK arasında filizlenen ilişkiler, Dr. Kamuran Ali Bedirxan tarafından organize edildi. Kamuran Ali Bedirxan, ateşli bir Kürt milliyetçisi ve devrimci kimliği 19. yüzyılın ortalarına kadar giden Kuzey Kürdistan'daki asil bir Kürt ailesinin soyundan gelen biriydi. Yetmişindeki Bedirxan, 60'lı yıllarda Barzan'nin Avrupa'daki sözcüsüydü. Paris'te Ecole Nationale des Orientales Vivantes'de (Daha çok Langues O. Olarak bilinir) Kürtçe ders verirdi. İstihbarat işlerinin uzmanıydı. Osmanlıların I. Dünya Savaşı'nda yenilmelerinden hemen sonra, Britanyalı Kürt uzmanı Major Edward W. C. Neol'in rehberi ve tercümanı olarak çalıştı. Kuzey Kürdistan'a Nisan 1919'da yaptığı gezi Türk oteritelerini kızdırınca, bölgeyi terk etmek zorunda kaldı. Türkler, Bedirxan'ın Kürt ayaklanmalarındaki rolü nedeniyle gıyabında ölüm cezasına mahkum ettiler. Bu dönemden sonra, Ortadoğu'da Avukat olarak çalışarak yaşadı. 1947'de Paris'e yerleşti.

Bedirxan'ın, Britanya'nın politik şahsiyetleri ile iyi ilişkileri vardı. Bu ilişkiler sayesinde, birçok Yahudi siyasetçiyi tanımıştı. 1940'lı yıllardan beri ilişkide olduğu Yahudiler, Kürt hareketi ile İsrail'i yakınlaştıracabilirdi. Bu yakınlaşma ile birlikte Bedirxan, Barzani'nin temsilciliğini üstlenerek Kürt tarafı adına hareket etmeye başladı.

Taraflar arasında ilk önemli temas ise, 1964 yılında gerçekleşti. O zamanlar savunma bakan yardımcısı olan Şimon Peres, Dr. Kamran Ali Bedirxan ile gizlice bir araya geldi. Bedirxan, 1940'lı ve 50'li yıllarda da İsraillilerle görüşmüştü ve

---

¹³⁸ Jonathan C. Randal, age, s. 244.

dolayısıyla diyalogun yeniden başlatılması için en uygun aracıydı. Bedirxan, 1948'de İsrail dışişleri bakanlığı ortadoğu işleri departmanına sunduğu bir raporda, Kürtlerin İsrail'in doğal müttefikleri olduğu vurgulanıyor, İsrail Devleti'nden gelecek yardımların da, özellikle Kürt hareketinin gelişmesinde önemli rol oynayabileceği belirtiliyordu.¹³⁹

Peres ile Bedirxan arasındaki görüşmede Kürt savaşçılardan bir grubun İsrail'de askeri eğitime almasına karar verildi. "Merved" (Halı) adı verilen bu gizli operasyon Ağustos 1965'te başladı ve üç ay kadar sürdü. İsrail, çok önem verdiği Kürtlere danışmanlık yapmak ve onları eğitmek üzere bölgeye en iyi istihbaratçılarından Tuğgeneral Tsurı Saguy, Yarbay Haim Levakov ve Albay Arik Regev'i göndermişti.¹⁴⁰

Aynı yıl içinde zamanın üst düzey İsrail görevlilerinden David Kimche'nin yanında gizli servis görevlisi bir grup, gizlice Irak'a geçerek Kürtlerle yeni ve daha kapsamlı bir görüşme daha gerçekleştirdiler.¹⁴¹ Ertesi yıl, İsrail kabinesinde yer alan ve eski bir Aliyah B (Mossad'ın Yahudi göçleri ile ilgili kolu) görevlisi olan Aryeh (Lova) Eliav, katır sırtında yaptığı maceralı bir yolculukla Kürt peşmergelerinin karargahına vardı. Eliav, yanında kapsamlı bir heyet ve yaralı savaşçıların tedavi edilmesi için üç doktor ile üç hemşireden oluşan bir seyyar hastane getirmişti.¹⁴² Eliav, burada Kürt hareketinin lideri Mele Mustafa Barzani ile görüşmüş, hatta ona İsrail parlamentosunun (Knesset) yedinci çalışma dönemi anısına altın bir madalya hediye etmişti. Güney Kürdistan dağlarında yapılan görüşme, "İsrail'in, Kürt Devleti ve halkının kalkınması için askeri, ekonomik ve teknik yardım verme isteği" etrafında şekillenmişti. 1966 yılına girilirken Kürt savaşçıları ve Irak ordusu arasında büyük çatışmalar başlamıştı.¹⁴³

Bu ilişkilerden önce İsrail, 1963 yılının baharında Paris'ten yabancı bir gazeteciyi Kürdistan'a gönderdi. Gazeteci, Barzani ve Kürdistan Demokrat Partisi'nin Genel Sekreteri İbrahim Ahmet ile görüştü. Gazeteci o zamanlar Paris'te Avenue de Wagram'daki eski bir Rothschild Sarayına yerleşmiş İsrail elçiliği yakınındaki bir Right Bank otelinde İsraillilerle görüşmek üzere, özel görevle bir Kürt heyetinin gönderilmesi teklifinde bulunuyordu. Barzani umulduğundan daha az hevesle kabul etmişti. Kürt heyet önerilen otelde bir odaya yerleşti ve İsraillilerle aracılık yapan gazeteciyi aradılar. İsrailliler şaşkınlıkla ve bundan da memnuniyet duydular. Onlar İbrahim Ahmet gibi etkili bir ismi göndermek bir yana, Barzani'nin onlarla görüşme önerisini kabul edeceğinden bile emin değillerdi. MOSSAD'ın Paris'teki adamı Menachim 'Nahik' Navot, İbrahim Ahmet ile görüşen ilk İsrailliydi. Ahmet görüşmede, Kürtlerin kaderini Yahudilerinkine mukayese edip, Büyükelçi Walter Eytan'a taleplerini illetti. Bu görüşmeden yaklaşık bir ay sonra İsrail'in yardımları Kürdistan'a gelmeye başladı. İsrail'in bu yardımları Barzani'yi memnun etmişti.¹⁴⁴

İsrailli yazar Benjamin Beit-Hallahmi ise, 'The Israel Connection: Who Israel Arms and Why/İsrail Bağlantısı: İsrail Kimi Neden Silahlandırıyor?' adlı kitabında Barzani ile İsrail arasındaki bu gizli ilişkiyi şöyle anlatır:

'Irak'taki Kürt direnişçiler her zaman İsrail'in ilgi alanı dahilindeydi... Mossad'ın Kürtlere desteği 1958'de başladı. Askeri danışman, silah ve cephane kapsayan daha geniş çaptaki yardım ise 1963'de uygulamaya kondu. Ağustos

¹³⁹ Ian Black & Benny Morris, *Israel's Secret Wars*, s. 65,148.

¹⁴⁰ Shmuel Segev, *HaMeshulash HaIrani*, Tel Aviv, 1981, s. 214; Ian Black & Benny Morris, *Israel's Secret Wars*, s. 184.

¹⁴¹ Andrew & Leslie Cockburn, *Dangerous Liaison*, s. 105.

¹⁴² Dan Raviv & Yossi Melman, *Every Spy A Prince*, s. 83.

¹⁴³ Edmond Gharib, *The Kurdish Question In Iraq*, s. 142.

¹⁴⁴ Jonathan C. Randal, *age*, s. 246.

1965'de İsraili askeri uzmanlar Kürt subaylar için Kürdistan dağlarında eğitim kampları oluşturuldu. Haziran 1966'da Başbakan Levi Eshkol Kürt liderleriyle görüşmeler yaptı. 1967 Arap-İsrail Savaşı sırasında, Kürtler İsrail'in de teşviğiyle Bağdat rejimine saldırılar düzenlediler ve Irak ordusunun diğer Arap ülkelerine yardım etmesini engellediler. Savaş sonrasında Mısır ve Suriye birliklerinden ele geçirilen Sovyet yapımı silahlar Kürtlere verildi. Her ay İsrail tarafından yaklaşık 500.000 dolarlık bir para yardımı da Kürt gerillalara ulaştırılıyordu. Kürt lideri Mustafa Barzani önce Eylül 1967 ve Eylül 1973'de İsrail'i iki kez ziyaret etti.'

Amerikalı gazeteci Jack Anderson, Kürt-İsrail ilişkilerine dair bir CIA raporuna dayanarak verdiği bilgilere göre, Mele Mustafa Barzani ile dönemin Mossad şefi Zvi Zamir arasında da yakın ilişki vardı. Söz konusu rapora göre, Zamir, en azından bir kez Barzani'yi Kürdistan'daki karargahında ziyaret etmiş ve ondan Bağdat hükümetine karşı yürütülen saldırı ve sabotajların dozunu artırmasını rica etmişti. Bunun yanında, Irak'taki Yahudilerin de İsrail'e gizlice göç edebilmeleri için Barzani'den yardım istenmişti. Barzani, İsrail'de o denli itibarlıdır ki, en üst düzeyde ağırlanarak, eski Başkan Menahem Begin ile de bir araya gelir.

İsraili eski general Rafael Eitan'ın anıları da, İsrail-Barzani ilişkilerine geniş yer veriyor. Anılarında yazdığına göre, Rafael Eitan, Mustafa Barzani'nin talebi üzerine, 1969 yılında Güney Kürdistan'a giderek başkaldırıyı yakından görmüş ve Barzani ile mücadeleyi daha yaygın bir savaş haline dönüştürme konusunu görüşmüştü. Eitan ziyaretinden sonra, İsrail savunma bakanlığına, Kürtlerin çok iyi savaşmakla beraber, gelişmiş savaş araçları ve silahlarından mahrum olduklarını, kendilerine yardım edilmesi gerektiğini bildiren bir rapor da yazmıştı.

Kürt-İsrail işbirliği, İsrail'e Irak ordusu hakkında önemli istihbarat bilgilerine ulaşmayı da beraberinde getiriyordu. 1967'deki Altı Gün Savaşı'ndan kısa bir süre önce İsraililerin, Kürtlerin yardımıyla Irak'a ait bir MİG-21 uçağını ele geçirmesi, bunun en önemli örneğiydi. İsraililer, Irak hava kuvvetlerindeki bir pilotla gizlice bağlantı kurmuş ve onu bir deneme uçuşu sırasında İsrail'e uçmaya ikna etmişlerdi. Iraklı pilotla İsraililerin bağlantısını kuran araçlar ise Kürtlerdi. ¹⁴⁷

Jonathan C. Randal, 'Bunca Bilgiden Sonra Ne Bağışlaması? Kürdistan İzlenimleri' adlı kitabında bu operasyonla ilgili şu bilgilere yer veriyor: 'İsraililer Kürt yatırımlarından çok önemli bir sonuç almışlardı. 15 Ağustos 1966'da Kürtler, Münir Redfa isimli bir Iraklı Hristiyan pilotun saf değiştirerek kendi MİG-21 uçağını İsrail'e götürmesi gibi zahmetli bir organizasyonda MOSSAD'a yardım ettiler. MOSSAD ajanları görünüşte pikniğe çıkmış Redfa ailesini Bağdat'tan alarak Kürtlere teslim ettiler. Kürtler de onları sınırdan kaçırarak emniyete kavuşturdular. İsrail, Redfa'ya bir milyon dolar ile kendisine ve ailesine İsrail'de sığınma teklifinde bulundu. Paranın iyi yere harcandığını düşünen İsraililer, bu işten büyük memnuniyet duyan Amerikalıları Sovyet yapımı uçağı incelemek üzere davet ettiler. Washington nezdindeki namına nam katan MOSSAD şan şerefe gark olmuştu.'

Ağustos 1966'da İsrail'in ele geçirdiği bu MİG, Sovyet yapımı uçaklar hakkında yetersiz bilgiye sahip olan İsrail'e ve onun Batılı müttefiklerine büyük bir avantaj sağladı. Hatta bazı yorumlara göre, İsrail'in Altı Gün Savaşı'nın ilk gününde Mısır Hava Kuvvetleri'ne yaptığı büyük baskın, miglerin teknik özellikleri hakkında edinilen bilgi sayesinde mümkün olmuştu. ¹⁴⁸

¹⁴⁵ Washington Post, 18 Eylül 1972.

¹⁴⁶ Fehmi Koru, *Terör ve Güneydoğu Sorunu*, s. 110-111.

¹⁴⁷ Ian Black & Benny Morris, *age*, s. 185.

¹⁴⁸ Jonathan C. Randal, *age*, s. 252-253.

1960'lı yılların ortasında başlayan İsrail-Kürt ilişkileri, İsrail Devleti'nin büyük zaferi ile sonuçlanan Altı Gün Savaşı'ndan sonra ivme kazanarak devam etti. 1967'nin Haziran ayında yaşanan bu savaş, Ortadoğu'daki tüm dengeleri alt-üst etti. Fakat Kürt-İsrail ittifakı daha da gelişti ve İsrail'in giderek sertleşen söylemine paralel olarak daha da açık hale geldi. Bu dönemde İsrail, 1967 yılında Arap ordularından ele geçirdiği çok sayıda Sovyet silahını Kürtlere gönderdi. Kendilerine verilen Doğu Bloku silahlarına önce şaşırان daha sonra çok seven Kürtler, İsrail'den daha fazla askeri yardım talebinde bulundular. Kendilerine askeri ve ekonomik yardımda bulunan İsrail'in gücüne hayran kalan Barzani, İsraililere ortak yeni bir askeri işbirliği önermişti.¹⁴⁹

İsrail-Kürt ilişkileri, 1966 yılında Kürt istihbarat örgütünün (Parastina Kürdistan) şekillenmesine de yardımcı oldu. MOSSAD, Kürt istihbaratçıları yetiştirdi. Örgütün başına Mesut Barzani getirilmişti.¹⁵⁰

İsrail-Kürt işbirliği çerçevesinde Kürt hareketinin lideri Mele Mustafa Barzani, 1967 Eylül'ünde İsrail'e davet edildi. Moşe Dayan'a hediye olarak bir Kürt hançeri getiren Barzani, İsrail Devleti'nde oldukça sıcak bir biçimde ağırlandı. Barzani'nin İsrail ziyareti, Ortadoğu'da büyük yankılar uyandırdı. Barzani, İsrail'e ikinci ziyaretini 1973 yılında gerçekleştirdi. Bu ziyaretinde de, ilkinde olduğu gibi, 1950 ortalarında İsrail'e göç etmiş (dostu ve çocukluk arkadaşı, Y. n) Kürt Musevisi David Gabay'ın evinde kaldı.¹⁵¹

Kürt-İsrail ilişkileri, 1969 yılında daha da gelişti. Bu dönemde İsrail ile Kürtler, İran'ın onayıyla Irak'ın ekonomisini baltalamak için Kerkük bölgesinde ortak askeri operasyonlar gerçekleştirdiler. Operasyonlar, Irak petrolünün yüzde altmışbeşini üreten Kerkük petrol alanlarına yapıldı. Operasyona komuta eden Sami Abdurrahman'ın yanında, İngilizler tarafından yetiştirilmiş bir İsraili mühendis de vardı. Bu saldırılar dünyaya, Kürtlerin Irak'ın ekonomisini baltalamaya muktedir olduklarını gösteriyordu.¹⁵²

İsrail'in Irak destabilizasyonu ABD'nin hoşuna gitmiyordu. Monarşinin devrilmesinden sonraki dönerkapı hükümetleri dönemi boyunca Irak'taki değişik rejimlere destek sunmak isteyen Washington, uzun süre Sovyet sürgününde kalan Barzani'den kuşkuluyor ve ve arasıra Sovyet diplomatlarını¹⁵³ kabul ettiği için onun Moskova yandaşı tehlikeli bir 'kızıl Mele' olduğunu düşünüyordu. Bundan dolayı ABD, İsrail-Kürt ilişkilerini baltalamaya çalıştı. Bu nedenle İsrail'in Kürtlere yaptığı yardımları durdurulması için Tel Aviv hükümetlerine baskı yaptı. ABD'nin bu baskıları MOSSAD'ın hoşuna gitmeyince onlar da ABD ile Arap hükümetleri arasında problem yaratmaya çalıştı.

Kürtler yüzünden, İsrail ile ABD ilişkileri 1960'lı yıllarda bozulmaya başladı. Bu soğuk ilişkiler, İsrail'in Barzani için Washigton'dan almak istediği giriş vizesinin red edilmesiyle doruğa çıktı. Barzani, ABD'nin Kürtler hakkında edindiği kötü imajı düzeltmek için uğraş verdi. Bu dönemde İbrahim Ahmet, kendi başına 1963 yılında ABD'ye gitmek için vize müracaatında bulundu, fakat o da soğuk bir şekilde geri çevrildi. Bu soğuk ilişkiler döneminde Mossad'ın bir ajanı, 1963 baharında "Paris'ten gelen gazeteci sıfatıyla Barzani'nin hakim olduğu bölgeye

---

¹⁴⁹ Ian Black & Benny Morris, *age*, s. 185.

¹⁵⁰ Jonathan C. Randal, *age*, s. 249.

¹⁵¹ Fehmi Kuru, *Terör ve Güneydoğu Sorunu*, s. 110-111.

¹⁵² Jonathan C. Randal, *age*, s. 253.

¹⁵³ Ziyaretçiler arasında kendini Bağdat merkezli bir gazetesinin muhabiri olarak gösteren bir istihbarat ajanı olan Yevgeni Primakov da vardı. O'nun sonradan bir son dakika çabasıyla 1991'de Saddam Hüseyin'i Kuveyt'i boşaltmak için ikna etmeye çalışması, Bush yönetiminin büyük öfkesini toplamıştı. Aynı yıl Sovyet sonrası Moskova'nın dışardaki istihbarat operasyonlarının en önemli adamı ve 1996'da da Rusyan'nın Dışişleri Bakanı oldu. 1998'de İsrail'in organize ettiği ve ABD'nin desteklediği Öcalan operasyonun da da yer aldı.

gitti ve KDP genel sekreteri İbrahim Ahmet'e İsrail'in görüşme talebini ilettili. Teklifi kabul eden Barzani'nin Paris'e gönderdiği İbrahim Ahmet , İsrail büyük elçisi Walter Eytan ile görüşti. Görüşme sırasında İsrail tarafı her türlü isteklerinin karşılanacağını vaad ederken, KDP yetkilisi İbrahim Ahmet, para ve silah yardımı istedi. Kısa bir sürede 20 bin dolar ve ilk parti silahlar Barzani'nin eline ulaştı. Paranın azlığıyla hayal kırıklığına uğrayan Barzani, silahların gelmesiyle memnun kaldı.

Aynı dönemlerde Avrupa'da Barzani adına siyasi faaliyetlerde bulunan Suriye Kürtlerinden İsmet Şerif Vanlı da, 1964'te İsrail'i ziyaret etmişti. Dışişleri bakan yardımcısı Şimon Perez ve Başbakan Levi Eshkol ile görüşen Vanlı, İsrail'in Güney Kürdistan kurtuluş hareketine her türlü yardımda bulacağı yönde söz verdiğini söylüyordu.

2003 yılı itibarı ile Kurdistan Ulusal Kongresi Başkanı olan hukuk Profesörü İsmet Şerif Vanlı, İsrail ile Barzani arasında yaptığı arabuluculuk faaliyetleri ile ilgili olarak Berlin'de yaptığımız görüşmede sorularımızı yanıtladı:

- Sayın Vanlı, 1960'lı yılların ikinci yarısında İsrail-Kürt ilişkilerin gelişmesi için uğraş verdiniz. O dönemde bu ilişkinin seviyesi ne idi?

- Kürt-Yahudi ilişkileri M. Ö. 6. yüzyıla dayanıyor. Bu ilişkiler, Kürdistanlı Yahudiler sayesinde gerçekleşti. İsrail'de kalabalık bir Kürt ve Kürdistanlı grubu yaşamakta. Bunlar, Kürt sorununa büyük ilgi gösteriyorlar. Dr. Kamuran Bedirxan'ın katkıları ile şekillenen İsrail-Kürt ilişkileri bugünde devam ediyor.

1960'lı yıllarda Mele Mustafa Barzani önderliğindeki Kürt ulusal mücadelesi, Irak'a karşı yok denecek imkanlar ile mücadele ediyordu. Kürtlerin mücadelesi, İsrail Devleti'nin dikkatini çekiyordu. İsrail, Araplarla çelişkisi nedeniyle Kürtler ile açık görüşmekten sakınıyordu ve ilişkileri örtülü olarak sürdürmekten yanaydı.

- Siz, 1964'in Ekim ayında Kürtler adına İsrail devlet yetkilileriyle görüştünüz. Bu görüşmenin içeriği neydi?

- Ben, 1964'in sonbaharında Kürdistan'da Melle Mustafa Barzani ile görüştüm. Ondan, İsrail devlet yetkilileri ile görüşmek için onay aldım. Bundan sonra, 1964'in Ekim ayında İran'da İsrail yetkilileriyle biraraya geldim. Bu görüşmenin akabinde İsrail'e geçtim.

- İran'daki görüşme nasıl gerçekleşti?

- Bu dönemde, Güney Kürdistan'a açık kapı İran'dı. İran, gizlice Kürtlere yardım ediyordu. Arap dünyasını karşısına almamak için de, bu ilişkileri İsrail üzerinden gerçekleştirmek istiyordu. Yani deyim yerinde ise, Kürt hareketi, İsrail ile İran'ı yakınlaştırdı. Ben de, İran-İsrail ilişkilerin sıcak olduğu bu dönemde İran'da İsrail yetkilileri ile görüştüm. Görüşmeden sonra, İsraillerin tahsis ettiği bir uçak ile Tel Aviv'e gittim.

- İsrail'de kimler ile görüştünüz?

- Başta dönemin İsrail Başbakanı Levi Eshkol olmak üzere, dışişleri bakan yardımcısı Şimon Perez, Moşe Dayan ve bir çok İsrailli yetkili ile görüştüm. Yaptığım tüm görüşmelerde, İsrail yetkililerinden Kürt ulusal mücadelesi için başta askeri yardım olmak üzere, ekonomik ve siyasi alanlarda yardım sözü aldım. İsrailli yetkililer sözlerinde durarak, Kürtlere yardımda bulundular.'

1965 yılında Vanlı, İsrail'in ABD elçiliği aracılığıyla Washington'u da ziyaret etti. Görüşmeler sırasında, Washington'da ulusal basın klübünde konuşmalar yaptı ve ABD'li senatörlerle tanıştı. Vanlı, buna rağmen arzuladığı sonucu alamıyordu.

Bu gelişmeler Barzani'yi hayal kırıklığına uğrattı. Fakat 1975'teki ihanete kadar Barzani İsrail'in ABD'yi etkileyebilme yeteneğine olan inancını korudu. Bakanlar ve generaller tarafından kabul edildiği İsrail'de sonuncu gezisi sırasında Şimon Perez'e, İsrail'in Suriye'de aynı şeyi yapması halinde, Kürtlerin de Irak hükümetini devirmeleri teklifinde bulundu. Ancak Sovyetlerin bu iki Arap

ülkesiyle olan dostluk anlaşmaları bu tür maceralara engel oluyordu. İsraililer çekiniyor ve buna yanaşmıyordu.

Ancak 1972'de İsrail Başbakanı Meir, Şah'tan Kürtlere daha fazla yardım yapılmasını istemek üzere Tahran'daydı. Bu, Şah'ın Nixon ve Kissinger ile görüşmesi ve onlara Washington'un Kürtlere bulaşmama yönündeki kararlı politikasını bırakmalarını söylemesinden sadece bir ay önceydi. MOSSAD'dan Kimche de İsrail'in politika değişikliğinin sağlanmasında yardımcı olacağı teminatını verdi. Son Irak-Sovyet Dostluk Antlaşması gereği Moskova'nın sağladığı silahlardan gittikçe daha fazla endişelenen Şah'ı memnun etmek için Washington da politika değişikliğine gitti. Bu antlaşma, İran ve İsrail'in Barzani'ye yaptıkları askeri yardımın etkinliliğinin bir göstergesiydi. İronik bir şekilde aynı yaz İsrail'in Kürtlere yaptığı yardımlarda muazzam artış olmasına rağmen, İsrail'in Kürdistan'daki kapsamlı nüfuzu ABD'nin bu yeni ve İran'ın Kürtlere olan şimdiki açık desteği yüzünden eski seviyesinden aşağıya düştü.

Ama İsrail'in sivil eylem programları devam etti ve Barzani daha sıkça Tahran'daki İsrailli askeri subaylara danıştı. 1973 Arap-İsrail Savaşı sırasında Irak'ın Golan tepelerinde Suriye'ye yardım etmek üzere kuvvet sevkiyatında bulunmasını önlemek için Kürtlerin ikinci bir cephe açmaları yönünde sonuçsuz görüşmeler oldu. Barzani'nin önemli bir adamı, İsrail'in Kürtlerden böyle bir cephe açarak 'Irak için sorun yaratmalarını' istediğini, fakat Barzani'nin bilhassa ABD'lilerin Arap-İsrail anlaşmazlığına karışmamaları hususundaki tavsiyesinden sonra 'bunu yapma taraftarı olmadığını' ısrarla söyledi.¹⁵⁴

Pike Komitesi Raporu, Barzani'ye yapılan bu tavsiyenin bizzat Dışişleri Bakanı Kissinger tarafından yapıldığını söyledi. Hatıralarında Kissinger, her iki şekilde de dile getiriyor; Hem Kürtlerin ikinci cephe operasyonundan vazgeçirildiğini hem de 'sadece bir Irak birliğinin savaşa katılmasının' Kürt ilişkisinin değerini ispatladığını gururla belirtiyor. Onbeş yıl sonra, hafif silahlarla donanmış Kürtlerin 'dağları terk etmeleri durumunda çığneneceklerinden' korktuğu için İsrail planına karşı çıktığını ve her halükarda elinden geleni yapan bir saldırının gerektireceği yardımı Barzani'ye yapmak istemediğini, çünkü Yom Kippur Savaşı'nın bir kere ortaya çıkardığı sonuçlardan endişelendiğini itiraf etti. Kendileri açısından haklı sebeplerle İsrail istihbarat kaynakları, eşit ölçüde bir inatla bunun bir Kürt insiyatifi olduğunu ve Kürtleri Irak'ın muhtemel cezalandırmasından koruyamayacakları için İsraillerinin buna karşı çıktıklarını iddia ettiler.

Görünen çelişkinin olası bir açıklaması, 'Tel Aviv'deki İsraililerin benim görüşümü paylaştığı, ama olay yeri Kürdistan'daki İsraililerin plana destek verdikleri' yönündeki Kissinger'in izleniminde bulunabilir. Olayda hiçbir harekette bulunulmadı ve Irak kuvvetleri -30 bin asker, 60 uçak ve 400 tank- Golan tepelerine nakledildi. Saddam Hüseyin, bu durumu istismar etmeyeceği yönündeki Şah'ın vaadine inanmak hususunda endişeliydi. Aslında Şah, o zaman 'Kürtleri sırf İsrail ve ABD'nin dalkavukları olarak damgalamak gibi bir niyetim yoktur' diyordu, ama yine de Irak seferberlik kuvvetlerine göz yummasının karşılığı olarak diplomatik ilişkilerin tekrar başlatılması kazancını kopardı. (Golan'daki çarpışmalarda Irak kuvvetleri 125 asker, 21 uçak ve 80 tank kaybetti.)

Bu savaştan sonra, İsrail, Kürtlere yığınla ele geçirilen Sovyet silahlarını – toplar, omuzdan fırlatılan Strella uçaksavar füzeleri ve Sagger antitankları- gönderdi. Fakat Mart 1974'te Kürtlerle Irak arasında çarpışmalar tekrar başladığında endişeli MOSSAD kendini Şah ile Amerikalılara ikinci üçkağıdını oynarken buldu. Zor durumdaki Kürtleri korumak üzere İran, Irak içlerine bir

---

¹⁵⁴ Jonathan C. Randal, *age*, s. 256.

bataryalık Sovyet yapımı 120 mm'lik ve 130 mm'lik silahlar kaydardı; bunu daha ağır silahlar takip etti; İngiliz yapımı Rapier uçaksavar füzeleri sınıra yerleştirildi. Ama Sovyetler Birliği Irak'a helikopterlerden, uçak ve tanklara kadar daha modern ve değişik silahlar sağlamıştı. Yoğun Irak zırhlı birlikleri Kürtleri Erbil ovasından dağlardaki mevzilerine kadar gerilettiler. Stratejik bir köprü uçurulmasına rağmen, büyük bir azimle şimdiye kadar zaptedilemeyen Galiye Ali Beg isimli dağı bloke eden Iraklı mühendisler buldozerlerle dağlar boyunca yol açtılar. Takviye edilmiş bir tank birliği Kurrek Dağı boyunca ilerleyerek Diyadin çevresindeki düzlüklere kadar gitti. Kürdistan'ı yakinen bilen MOSSAD şefi Zvi Zamir yine Saguy'ı gönderdi. Saguy, Barzani ve oğullarının Irak savaş düzenini çözemediklerini düşünüyordu. 'Onlar kontrolü kaybetmişlerdi' diyordu.

Rewanduz dışındaki Zozik Dağı'ndaki bir mağarada Kürt askeri komutanlarla yapılan sonraki bir görüşme taktiksel durumun riskli olduğunu doğruladı. Buna rağmen Kürtler muazzam pusular tertipleli. Irak zırhlı güçleri yolları terketmiyor ve topçu mevzilerinden çıkmıyordu. Ancak Kürtlerin pusularında yüzlerce tank kaybediyordu. Buna rağmen akmaya devam ettiler. Zaman zaman yavaşlayan, ama sona ermeyen ağır çarpışmalar sonucu devamlı el değiştiren Zozik Dağı'nda savaş sürdü. Irak kuvvetleri ilk kez Kürtlerle bir kış seferi sırasında dağlarda savaşıyordu.

6 Mart 1975'te Cezayir'de Irak ile İran bir anlaşma ilan edildiğinde, Şah, Irak'ta konumlanmış iki tam ve bir yarım taburluk İran topçusu ile uçaksavar silahları ve askerin derhal sınırdan geri dönmeleri emri vermişti. İranlılar, Kürtlerin ve İsrail'in kuşku dolu bakışları arasında toparlanıp uzaklaştılar. Gerçeği anlatmaktan utanan İranlı subaylar çekilmeyi rutin bir birlik rotasyonu olarak niteliyordu. Endişeye kapılan MOSSAD temsilcisi Saguy ve Kürdistan'daki MOSSAD timi de eşyalarını jeeplere koyarak derhal ayrılıp İsrail'e geri dönmüşlerdi. Bu maceranın acı sonuydu.

Tahran'da İsrail'in gayriresmi büyükelçisi ve uzun süre Etopya'dan Lübnan'a MOSSAD taşra politikası pratisyeni olan Uri Lübrani, Şah'ın gaddarlığı ve duyarsızlığı karşısında hayrete düşmüştü. Kıdemli bir İranlı yetkili politikaya duyguları karıştırdıklarını öne sürerek İsrail itirazlarına aldırış etmedi. **"Azınlıklara yardım etmek kendi başına bir amaç değil, ancak çoğunluktan faydalı ayrıcalıklar koparmak için bir araç olarak görülmelidir"**, diyordu. "İyi politika" maksimum ayrıcalık elde etmek için doğru zamanda yardım kesmeyi de kapsıyor ve Şah'ın yaptığı da tam olarak buydu. Lübrani, İsrail'in, tarihi Fars-Arap düşmanlığının değişmez olduğunu tahmin etmekle ve bu tahminin İsrail'in Kürtlere olan desteğine hakim olmasına izin vermesindeki hatasının farkına varmıştı. O, Şah'ın kendi çıkarları için elverişli bulması halinde benzeri bir kaderin İsrail-İran ilişkilerine de yansıtacağını düşünmekte ürpertici bir şekilde dikkatliydi.

Ama "şimdi İran'a akın eden mültecilere insani yardım hususunda bile Kürtler lehine Şah'la münakaşa etmek için talimat almadım" diyordu. "Şüphesiz İsraililer doğrudan karıştıkları için kendimizi suçlu hissettik." Yüzlerce Iraklı Kürdün katledildiğini ve binlercesinin İran ya da Güney Irak'a sürgün edildiğini biliyorduk. "Eğer İsrail 4,5 milyon değil de diyelim ki 25 milyonluk bir devlet olsaydı, daha değişik konuşur, masaya yumruğumuzu vururduk" diye düşündü yıllar sonra. Bu, özünde de kendi kendini tatmin eden bir düşünceydi. "Dünyanın dördüncü en güçlü silahlı kuvvetlerine" sahip olduğu yönündeki iddialara rağmen İsrail, Akdeniz'deki üslerinden bu kadar uzağa sürekli güç göndermeye muktedir olmayan küçük bölgesel bir devlettir ve başında Şah, bu nedenle İsraili Kürtlerle ilgilemeye teşvik etmişti, İsrail'in tamamıyla ona borçlu olduklarını ve ona karşı gelemeyeceklerinin farkındaydı.

Ertesi yıl Lübrani, Şah ile İran Körfezi'ndeki inziva köşesi Kish adasında yalnız kaldığında samimi davranarak, İsrail'le olan *de facto* ittifakın onun için ne anlam ifade ettiğini sordu. Şah, İsrail'i Arapların enerji ve kinlerini çeken faydalı bir mıknaş olarak nitelendirdi; bu, İran'a Araplarla olan anlaşmazlığını çözene kadar, Tel Aviv'i Washington'a yakınlaştırmak, -ki İranlıların Amerikalılar nezdindeki konumlarını açıklamaya ve onlarınkini de anlamakta yararlıydı- için zaman kazandırdı. Ama hiçbir şekilde Kürtlerden söz etmedi, süphesiz Kürtler de ona hazırlanması için zaman kazandırmışlardı.

Anahtar konumdaki Kürtler, Barzani'nin yakın çevresinin 1973'ün ortalarında bir anlaşmaya giden yollar üzerindeki engelleri ortadan kaldıran Irak ve İran dışişler bakanları arasında görüşmeleri bildiğini itiraf ettiler. Ama onlar bunun yakında olacağına dair bir ipucu alamadıklarını ısrarla belirttiler. Yine de Kürtler, İsrail'a onları Cezayir hususunda uyarmadığı için kızgındılar. Çünkü muhakkak MOSSAD bunu önceden biliyordu -İsraillerin herşeyi bildikleri izlenimi bu kadar yaygındı. Ama İsrailli tarihçiler onlarla aynı fikirde değiller, İsraillerin de diğerleri kadar aptalca davrandıklarını ileri sürerek bunu itiraf ediyorlar- İsrail hükümeti de 1973'te duvar yazılarını okumakta başarısızlığa uğrayıp, savaşı başlatan koordineli Mısır ve Suriye saldırısı karşısında tamamen şaşkına dönmemiş miydi?

Kimehe, İran'ın Cezayir'deki ihanet hakkında İsrail'i "önceden uyardığını" inkar etti, ama Kürt ittifakı üzerine çalışan İsrailli bir tarihçi İsrail hükümetinin bu olaydaki masumluluğu hakkındaki tereddütlerini dile getiriyor. Irak'ın zayıf düşürülmesindeki uzun vadeli çıkarları gözönünde bulundurulduğunda çarpışmaların son bulması İsrail'e şüphesiz çok şey kaybettiriyordu ve açık bir şey kazandırmıyordu. Çünkü bu durumda Irak, ordusunu İsrail'e karşı batıya doğru kaydırmakta özgür kalacaktı. O zaman Kissinger'a yakın Amerikalı bir köşe yazarı olan Joseph Kraft, Cezayir Antlaşması'nı İsrail'in asıl koruyucusu "ABD'ye indirilmiş ağır bir darbe" olarak nitelendirilirken bu düşünceyi dile getiriyordu.

Uri Lübrani, sonradan "Kürtler Cezayir Antlaşması'yla ilgili suçu vefasız müttefiklerine yıkarlarken, onlara inanılacağından fazla emin olmadığını" belirtti. Anlatmak istediği şeydu: Savaş kötüye gidiyordu ve Irak, İran'a gittikçe daha çok bir bataklığa dönüşen olaya daha fazla askeri müdahale riskine kalmaksızın diplomatik bir zafer önerisinde bulunuyordu.

Ama Barzaniler İsrail'i asla affetmediler. Öldüğü ana kadar Mele Mustafa Barzani'ye İsrail'le olan bağlantısı sorulduğunda hep konuyu değiştirdi.

İsrail devletinin Kürtlere gizli desteği, 1980 yılında dönemin Başbakanı Menahem Begin tarafından resmen açıklandı. Begin, o yıllarda yaptığı açıklamalarda Kürtlere sadece insani yardım yapmadıklarını, bunun yanı sıra askeri danışmanlar ve silah gönderdiklerini açıkladı.¹⁵⁵

Tüm bu serüvenin sonuçlarını da aktararak Jonathan C. Randal'ın izlenimleri de şöyle idi. "Mesut Barzani daha da sivriydi. Ekim 1991'de Kürdistan'a yaptığım bir ziyaret sırasında, ona MOSSAD'ın eski görevleriyle görüşmek umuduyla İsrail'e gideceğimi söylediğimde, kendine güvenen ve Kürtlerin en centilmenlerinden olan bu adam, birden tuhaflaştı ve benimle onlar hakkında asla konuşmak istemediğini söyledi; nerdeyse onları yuhalıyordu. O bir Barzani olarak İsrail bağlantısının babasını, aşiretini, ailesini, partisini ve bir bütün olarak Irak Kürtlerini felaketli bir maceraya sürüklediğini açıkladı. Dış güçlerle bir ara iyi olan ilişkilerin, kötüye gitmesi yerini devamlı öfkeye bırakmıştı. Haklı ya da haksız Kürtler, kendi kendilerine Barzanilerin İsraillerle olan başlangıçtaki bağları olmasa, Şah ve Washington ile olan sonraki tam işbirliği konusunda bu kadar saf olmayacaklarını öne sürüyorlardı."¹⁵⁶

¹⁵⁵ Eşref Günaydın, *age*, s. 73.

¹⁵⁶ Jonathan C. Randal, *age*, s. 256.

Buna rağmen İsrail’de Kürt davasına olan samimi kamuoyu desteği devam etti. 1991 baharında Güneyli Kürtler Saddam’a karşı başkaldırdıklarında, İsrailli Kürtler Başbakan İzak Şamir’in desteğini sağlamak üzere hükümet binalarının dışında gösteri yaptılar; sonuçta real politik galip gelse de, insani yardım gönderildi. *New York Times*’ın normal de koşulsuz İsrail yandaşı olan köşe yazarı William Safire bile ‘‘Kürt bağımsızlığının dolaylı olarak Filistin devletleşmesine yolaçağı yönündeki bencil kaygılarla’’ İsrail’in Kürtlerin zor durumları karşısında kayıtsız kalmasını ayıpladı.

Öcalan Operasyonu

Tarihe, Öcalan Operasyonu olarak geçen Kürt karşıtı uluslararası komplo, aslında ABD’nin Ortadoğu hakimiyetinin ilk adımlarından biri idi. ABD, bölgeye yerleşme hazırlığı yaparken, siyasi ve ideolojik anlamda kendine ters gelen PKK’yi istemiyordu. PKK, ABD’nin yerleşmek istediği bölgenin merkezindeydi. ABD, global hakimiyet politikalarını hayata geçirmek için, Ortadoğu’nun siyasi coğrafyasını yeniden şekillendirme niyetindeydi. Avrasya enerji kaynaklarının güvenliği de bunu şart kılıyordu. ABD’nin öngördüğü ‘Yeni Ortadoğu’ planının ilk ve en zayıf halkası Öcalan Operasyonu idi.

Operasyon’da MOSSAD başrollerden birini oynuyordu. Hatta kimi işaretler operasyonun büyük oranda İsrail prodüksiyonu olabileceğine dikkat çekiyordu. Esasen İsrail, operasyonda işbirliği teklifine karşı da duramazdı. Çünkü İsrail, PKK nedeniyle Türkiye ve ABD ile çelişkiye düşmek istemiyordu. Böylece İsrail’in ismi Öcalan Operasyonu ile anılmaya başladı. **Ayrıca PKK ittifakı, İsrail’in düşmanı Suriye’yi güçlendiren bir etken idi. İsrail, Suriye’nin elindeki bu kozu da çekip alacaktı. Keza Kürt cephesi susarsa, Türk generallerin eli de ülkedeki İslamcılara karşı güçlenecekti.**

Kürtler, operasyonda adının anılmasından sonra, dünyanın bir çok yerinde İsrail’e karşı protesto eylemleri gerçekleştirdi. Bu eylemlerden biri Berlin’de gerçekleşti. 17 Şubat 1999’da Berlin İsrail Konsolosluğu’na giren Kürt eylemcilere ateş açıldı ve olay dört Kürdün ölümü, onlarcasının yaralanmasıyla sonuçlandı. Kürtler, İsrail ile karşı karşıya gelmişti. Kürtlerin İsrail’e duyduğu öfke tehlikeli bir hal alınca, MOSSAD Başkanı Efrahim Halevy, resmi bir açıklama yaparak, İsrail’in Öcalan operasyonunda hiçbir rolü olmadığını iddia etti. Bu MOSSAD tarihinde ilk açıklama idi. O ana dek, böylesi operasyonlarla ilgili hiç bir açıklama yapılmamıştı.

Kürtler, İsrail’in T.C üzerindeki etkisinin ve nüfuzunun farkındaydı. Olayların üzerindeki sis yığınının dağılmasından sonra soğukkanlı davranan taraflar arasında ilk ilişkiler de kuruldu. İsrail, Kürt hareketinin ciddiyetinin farkına varınca, Berlin olaylarından dolayı Kürtlerden özür dilemişti. İsrail, ‘Öcalan yakalandı ama akıbeti daha önce ondan yana olmayan Kürtleri bile ona taraf kıldı’ demek zorunluluğunu hissetmişti. Öcalan’ın İmralı’da da gücünden fazla birşey kaybetmeyeceği ortaya çıkmıştı.¹⁵⁷

İsrail’in değişen tutumundan sonra PKK, İsrail Başbakanı Ehud Barak’a barış için arabuluculuk yapması için Ankara nezdinde devreye girmesi çağrısında bulundu.¹⁵⁸ PKK’nin çağrısından sonra İsrail, Kürtler ile diyalog yolları aramaya başladı. İlk görüşme, İsrail’in Berlin Konsolosluğu’da gerçekleşti. Görüşmeye İsrail adına Almanya Büyükelçisi Avi Promir katılırken, Kürtler adına da dönemin Kürdistan Sürgün Parlamentosu Üyesi Kazım Baba, PDS’in Kürt Milletvekili Giyasettin Sayan, Yeşiller Partisi Kürt Milletvekili Rıza Baran ve Berlin Kürt

¹⁵⁷ Alptekin Dursunoğlu, *age*, s. 180-181.

¹⁵⁸ *Milliyet*, 1 Ağustos 1999.

Cemaati Başkanı Dr. Hasan Mihamed Eli katıldı. İkinci görüşme, Berlin Eyalet Parlamentosu'nda yapılırken, üçüncüsünün yeri Brüksel idi. Bu görüşmeye, Kürtler adına Sürgünde Kürdistan Parlamentosu Başkanı Yaşar Kaya, İsrail adına Tel Aviv Uluslararası Akdeniz Araştırmalar Merkezi (UAM) Başkanı ve İşçi Partisi Merkez Komitesi Üyesi Erez Biton'un başkanlık yaptıkları bir heyet katıldı.¹⁵⁹

Yaşar Kaya, "**Kürdistan-Post**" adlı web sitesi tarafından yayımlanan '**İsrail-Kürt ilişkileri**' adlı makalesinde görüşme ile ilgili şunları dille getiriyor:

"Öcalan'ın yakalanıp teslim edildiği zaman ben Atina'da idim sabah ERNK bürosuna gittiğimde Televizyonu açar açmaz Bülent Ecevit Öcalan'ın ellerinde olduğunu bütün Dünya'ya ilan ediyordu. Beş Yunan Televizyon kanalı, bir İtalyan ve birde İspanyol Televizyonu içerde benimle konuşma yaparlarken, bir gün önceden kimsenin tahmin etmediği bir şekilde Kürtler Berlin'de İsrail Konsolosluğunu basmış ve dört Kürt yurtseveri de öldürülmüştü. Çekim yapılırken bir arkadaş telefonu getirdi, İsrail'in Sesi Radyosu'ndan bir bayan çok güzel bir İstanbul türkçesiyle, "Yaşar bey yanımda bir arkadaş var o soruları ibrance soracak ben size türkçeye çevireceğim lütfen sorularımızı cevaplarmısınız" dedi, peki dedim ve konuşma başladı; İlk soru Kürt halkının bu müessif olaydan dolayı İsrail halkına düşman olup olmayacağı idi; Kesinlikle böyle bir düşmanlığın söz konusu olmayacağını, iki kadim halkın müttefik olduğunu, derhal Kürtlerin konsoloslukları boşaltması gerektiğini ve bizim haklı bir davamız olduğunu, bizi ters düşürmek isteyenlere fırsat verilmeyeceğini anlattım. İkinci soru ise İsrail'i ne zaman ziyaret edeceğimle ilgiliydi. Ben altı aydır bir heyetle İsrail'e gelme hazırlığı içindeydim ve eğer Parlementonuzda konuşma imkanı bulsaydım, şunu söyleyecektim: Mossad biz Kürtlerden ne istiyor. Sonraki soruları kısa kestim, roportaj bitti.

Ben Brüksel'e döner dönmez Prof. Erez Biton'dan bir mektup aldım, bizi İsrail'e davet ediyordu, cevabını yazdım. Dört şehidimizin kanı henüz kurumadı, şimdilik gelmemiz mümkün değil. İkinci yazıda biz gelip size başsağlığı dilemek istiyoruz dediler. Kendilerine davet mektubu yazdım, Prof. Erez Biton'un başkanlığındaki heyet geldi. Hem Parlementoda görüşmeler yaptık hemde MED TV heyete özel bir konser verdi. Arşivde konuşma tutanakları mevcuttur. İsrail ile ilişkilerimizin gelişmesinden yana idim. Prof. Erez Biton "Yaşar bey Mossad'la ilgili sözleriniz o kadar ilgi çekti, siz İsrail'de bizim başbakanımızdan daha çok tanınıyorsunuz" bizde dostça gülüp geçtik. "

İsrail'in Kuzey Kürtleri ile ilişkileri bu görüşmelerden sonra da devam etti. Ehud Barak döneminde kötüleşen Kürt-İsrail ilişkileri, Ariel Şaron hükümeti döneminde gelişti. Şaron, Kürtlerin devletleşmeleri için stratejik anlamda Kürtlere destek vermesini savunan politikacıların başında geliyor.

Gelinen aşamda Kürt hareketi sorunun çözümüne katkıda bulunmak için İsraille olan ilişkilerini bir tarafa bırakmak zorunda. İsrail ile yeni bir başlangıç yapılmalı.

T.C, olası Kürt-Yahudi ilişkisinin önüne geçmek için, İsrail ile stratejik anlaşmalar yapıyor. Türk Devleti'nin İsrail ile yaptığı antlaşmalar geçici olmaya mahkumdur. İsrail, Yahudilerin Kürtler ile tarihe dayanan ilişkilerini bir kenara atamaz. Bu tarihi ilişkiler, Kürtler ile Yahudileri yakınlaştıracaktır.

Kürdistanlı Yahudiler, Öcalan Operasyonu döneminde İsrail'de sokaklar dökülerek, hükümetin T.C ile yakınlaşmasını protesto etmişlerdi. Kürt Yahudi cemaatleri Öcalan Operasyonu'nu kınamışlardır. İsrail, bu baskılar neticesinde başta Kürdistanlı Yahudiler olmak üzere tüm Kürtlerden özür dilemiştir. İsrail, Öcalan'ın Türk hapishanelerinde bir provakasyona kurban gitmemesi için, ABD'yi

arabulucu olarak kullanmıştır! Bu girişimlerden sonra Öcalan'ın can güvenliği sağlanmıştır.

İsmet Siverekli / Berlin

www.gelawej.org